

aja lugu

SAATEKS

29-05-1989

AJA LUGU avaldab metsaülikoolides esitatud ettekandeid ja materjale mis on neile täienduseks. Sellega püüab AJA LUGU kättesaadavaks teha mõnda sellest huvitavast mida aastate jooksul metsaülikoolides on arutatud. AJA LOOS on ka ruumi üles võetud teemade edasi arendamiseks.

Käesolevas AJA LOO numbris on koondatud materjale kahelt metsaülikooli seminarilt. Hille Jaanussoni ja Enno Klaari artiklid pärinevad ettekandeist Rootsi Metsakodus 1986 (METROO 86). Mannj Varepi ja Reino Sepa kirjutised on rajatud Soome Kausalas 1987 peetud loendguile (MÜTROO 87). Ettekanded on autorite poolt kohandatud AL tarvis.

Valdav osa ruumist selles numbris on antud dokumendile "Vaherahu Eesti ja Venemaa vahel", mis praegu Eestis toimuva taustal on saanud eriti aktuaalseks.

Käesoleva numbri toimetajad,
JAAK MAANDI ja ENNO KLAAR

aja lugu

postitšiiro nr. 12 77 47 - 4

TOIMETUS & TALITUS
c/o ENNO KLAAR
ÄLVKARLEÖVÄGEN 12
S-115 43 STOCKHOLM

KÄESOLEVA UKSIKNUMBRI HIND:
ROOTSIS ja SKANDINAAVIAS
30:- SEK
MUJAL 5 USD, 6 CAD, 6 AUD.

Väga piiratud arv

VABA EESTI

endisi ajakirjakujulisi aastakäike (nr 34-63, 1959-1964) on veel saadaval. Tookordse noorema põlve häälekandjana sisaldavad need püsiva väärtusega kaastöid kultuurielu ja ideoloogia teemadel kaugelt üle saja autori sülest. Tellimised saata "AJA L00" aadressil või posti jooksvale arvele. (12 77 47 - 4)
HIND: 200 krooni. 2

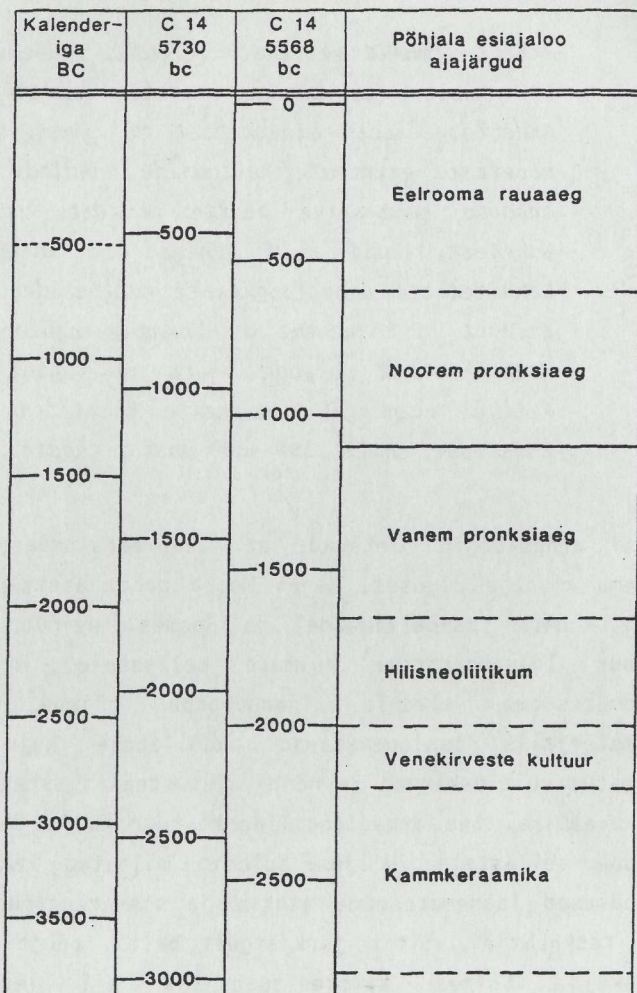
ARHEOLOOGILISTE JA KEELEAJALOOLISTE ANDMETE KOOSKÕLASTAMISEST PRONKSIAEGSES EESTIS

Millal ilmusid eestlaste eellased Läänemere piirkonda ja milline on meie esivanemate seos muististega Eesti pinnal? Arheoloogilisest ainekust ei ilmne, millist keelt või keeli kõnelesid erinevate kultuuride kandjad. Keeleajaloolised andmed annavad raamistike keelte muutuste omavahelistest ajalistest suhetest, kuid neid suhteid on raske dateerida ja siduda konkreetsete arheoloogiliste kultuuridega. Läänemeresoome keelte arengut ja Läänemere piirkonna esiajaloolisi kultuure on püütud kooskõlastada paljude poolt ja vägagi erinevate tulemustega. Artikli eesmärgiks on heita kriitiline pilk pronksiaegsetesse seostesse, umbes 2500-4000 aastat tagasi.

Eesti arheoloogid oletavad, et läänemeresoomlased asustasid Eesti juba noorema kiviaja alguses. Harri Moora poolt aastal 1956 püstitatud teooria järgi kuulus Ida-Baltimaadel ja Soomes levinud tüüpiline kammkeraamika kultuur läänemeresoome hõimude eellastele. Hiljem tungisid lõunast läänemeresoome aladele indoeuroopa hõimud, keda arheoloogilises leiumaterjalis iseloomustavad paadilaadse kuju tõttu venekirvesteks nimetatud võitluskirved ja nõorivajutustega ilustatud kerajad savinõud, nn. nõorkeraamika. See arheoloogiline kultuur kuulus Moora arvates lääne-balti hõimude eellastele. Hiljem sulasid mainitud kaks etnilist elementi - algupärased läänemeresoome asukad ja sisserännanud balti hõimud - kokku. Kuni Kesk-Lätini võitis järkjärgult balti, põhja pool aga läänemeresoome keelekuju. Esines kakskeelsust ja nii levisid balti laensõnad läänemeresoome keeltesse ja läänemeresoome laensõnad balti keeltesse. Huno Rätsepa hiljutise kokkuvõtte kohaselt on eesti kirjakeeles 143 ürgset balti sõnatüve.

Eestis on arheoloogid Moora teooria peaaegu muutmatult üle võtnud, nagu nähtub näiteks hiljuti ilmunud teosest "Eesti esiajalugu". Teisest küljest on aga viimase paarikümne aasta jooksul kogunenud uusi, olulisi arheoloogilisi andmeid, mida on osaliselt raske lülitada idapoolse nõorkeraamika haru balti päritolu hüpoteesi.

JOON. 1. Põhjala esiajaloo ajajärgude võrdlus radiomeetriliste ajamäärangutega. Parempoolne tulp näitab arvestust konventsionaalse C14 (radioaktiivse süsinikisotoobi) poolitusaja (5568 aastat) põhjal ja keskmine tulp tegeliku C14 poolitusaja (5730 aastat) alusel. Vasakpoolse tulba aastaarvud (nn. kalenderiga) on kalibreeritud, tuginedes puu kasvujoonte C14-analüüside tulemustele ja neid aastaarve loetakse tegelikusele kõige lähedasemaks. BC ja bc = enne Kristuse sündi.

Joon. 1

1. Uued, radiomeetrilised andmed näitavad, et kiviaegsete kultuuride vanust on Põhja-Euroopas varem tundvalt alahinnatud. Nagu nähtub tabelist (joon. 1), kus oleme püüdnud vastavad andmed kokku võtta, olid kammkeraamika ja venekirveste kultuurid ümmarguselt tuhat aastat vanemad kui varem arvati. Venekirveste kultuuri levik leidis näiteks aset juba 2800 ja mitte 1800 a.e. Kr. Mida kaugema minevikuga on tegemist, seda raskem on arheoloogilisi andmeid siduda keelte levikuga.

2. Venekirves - nöörikeramika vanem, nn. klassikaline aste on niivõrd sarnane mõlemal pool Läänemerd, et seda võiks käsitleda ühise baltoskandia rühmana, mis vastandub näiteks Taanis, Loode-Saksamaal ja Madalmaades levinud samaaegsele nn. üksikhaudade kultuurirühmale. Ajal, kui balti laensõnad tulid läänemeresoome algkeelde, pidi aga balti algkeel olema selgelt välja kujunenud. See oli juba üks indoeuroopa satemi-rühma keeltest ja juba üsnagi erinev centrum-rühma algermaani keelest. Miks baltoskandia venekirveste kultuur pidi idas olema balti- ja läänes germaani keelne, seda on raske seletada.

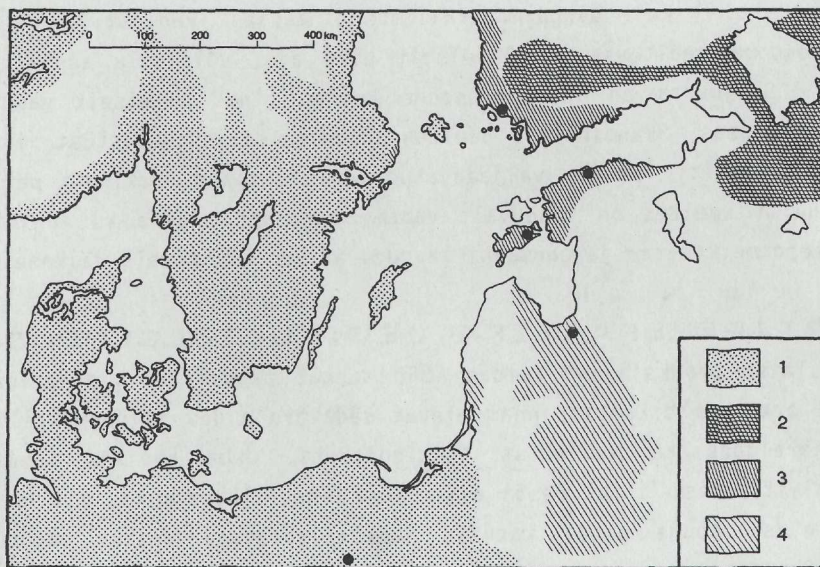
3. Senised käsitletused on lähtunud eeldusest, et vanad balti laensõnad läänemeresoome keeltes on vanemad, kui vanimad germaani laenud. Jorma Koivulehto on nüüd aga veenvalt näidanud, et hulk germaani laensõnu on läänemeresoome algkeelde tulnud juba varasel algläänemeresoome ajastul, soome-saami ühiskeele perioodil. Need laenud kuuluvad seega samasse üldisesse ajastusse kui vanimad balti laenud. Keeleajalooliselt ei ole seetõttu võimalik tõestada, et vanimad balti laenud oleksid algermaani laenudest vanemad. Teisest küljest on saanud üha selgemaks, et laenud nii algbalti kui ka algermaani-algskandinaavia keelest on tulnud läänemeresoome keeltesse paralleelselt pika aja, võib-olla aastatuhandete jooksul. Seejuures on läänemeresoome keeled olnud peamiselt vastuvõtja, mitte andja osas. Skandinaavia keeltes puuduvad sellest ajastust nii soome-ugri kui ka balti laenud, väljaarvatud mõned üksikud ebakindla päritoluga sõnad. Balti keeltes on tunduvalt vähem soome-ugri laene kui balti laene läänemeresoome keeltes ja germaani laenude arv on üllatavalt väikene.

RIIPEKERAAMIKA LEVIKU TÕLGENDUS

Alles alates pronksiajast (umbes 4000 aastat tagasi) näib arheoloogilise kultuuri arengupilt Eesti pinnal olevat sedavõrd pidev ja ühemõtteline, et võiks järeldada ka keelelist kontinuiteeti. Juba kiviaja lõpufaasis, hilisneoliitikumis, ilmus Eesti alale nn. tekstiilkeramika, mis on saanud oma nimetuse nõude pinda katvast jämeda riidekoe mustri vajutustest. Tekstiil-keramikaga kaasneb peaaegu alati riipekeramika, mida iseloomustab nõude ebakorrapäraselt, tavaliselt risti-rästi riibitud välimusega pind. On oletatud, et riiped on tekkinud näiteks nõu pinna silumisest rohukõrtest nuustikuga. Neil juhtumeil, kus riibitud pinda on põhjalikumalt vaadeldud, nähtub aga, et tegemist ei ole sugugi pinna riipimisega, vaid rohukõrte vajutistega. Sellel, näiliselt üsna tühisel vaadete erinevusel on aga oluline tähtsus tekstiil- ja riipekeramika levikusuhete tõlgendamisel. Kui nõude pinna riibitud välimus on tingitud rohukõrte vajutistest, siis nende kahe pinnatüübi töötlemistehnika võis

olla samalaadne, kujutades niieida variante samal teemal. Ühel juhul olid nõud enne põletamisprotsessi mähitud riidetükki ja teisel juhul mässitud rohukõrtesse. See seletaks, miks tekstiilkeraamika esineb peaaegu eranditult koos riipekeramikaga; mõnikord esinevad mõlemad pinnatüübid isegi samal nõul. Teisest küljest ei pruugi riipekeramika esinemine ilma kaasneva tekstiilkeraamikata tähendada olulisi keramikakultuurilisi erinevusi. On muidugi võimalik, et riipekeramika praeguses tähenduses hõlmab erinevaid pinnatöötamise tüüpe, kuid seda saab selgitada alles täiendavate uurimistega.

Pronksiajal levis tekstiilkeraamika koos riipekeramikaga laial alal Läänemere kuni Volga ülemjooksuni. Alal, mis oli ajaloolise aja algul asustatud soome-ugri hõimudega. Läänemeremaal ulatus levik Lõuna-Soomest kuni Väinajõeni ja sealt ida poole isegi Põhja-Valgevenesse. Väinajõeist lõunas - Lääne-Lätis ja Leedus - levis aga ainult riipekeramika (joon. 2), mis peale selle, vastandina põhjapoolsetele aladele, oli harva ornamendiga ilustatud. Kuid näiteks ka kahe Edela-Soome noorema pronksiaja asula keramikas on riipekeramika rohkelt esinadatud, kusjuures tekstiilkeraamika puudub.

JOON. 2. Keramikakultuuride levik Läänemere piirkonnas nooremal pronksiajal. 1 - Põhjala-lausitzi keramika, milles domineerib varbitud pinnatöötlus; nõude pind on krobestatud ühe lisakihiga. 2 - Ala, kus tekstiilkeraamika on harilikult tavalisem kui riipekeramikaga. 3 ja 4 - Alad, kus riipekeramika on tavaline; põhjapool (3) esineb vähesel määral tekstiilkeraamikat ja nõud on tavaliselt ornamendiga kaunistatud, lõunas (4) puudub kaasnev tekstiilkeraamika ja nõude kaunistamine on ebatavaline. Põhjapool alast tekstiilkeraamikaga esineb asbestkeramika, mille levikut ei ole märgitud. Tingmäärgita aladel Soome lahest lõunas puuduvad senini noorema pronksiaja keramika leiud, kuid peaaegu üle kogu ala esineb pronks- ja kiviesemete juhuleide. Punktid tähistavad noorema pronksiaja lõpp-perioodi kindlustatud asulate asukohti.

Endise Ida-Preisimaa noorema pronksiaja keraamika on seevastu täiesti erinev (joon. 2) ja kuulub Lausitzi kultuuri valdkonda. Varbitud pinnatöötlus on väga tavaline ja riibitud keraamika puudub.

Moorra leidis, et kui uus keraamikaliik tekstiilkeraamika näol vahest kaasnes uute asukate juurdetulekuga ida poolt läänemeresoomlaste alale, paistavad tulnukad kiiresti olevat sulanud juba varem Läänemere piirkonnas elanud sugulashõimude hulka. Mõned teadlased aga seostavad soome-ugrilaste levikut Läänemere aladele just tekstiilkeraamika ilmumisega.

Läänemeresoome ja balti hõimude levik pronksiajal on üsna keeruline küsimus. Tavaliselt oletatakse, et juba sel ajal hõlmas balti hõimude keskne levik suurtes joontes ajaloolisest ajast teadaolevat baltlaste levikupiirkonda, s.o. Ida-Preisimaad, Leedut, Lõuna-Lätit ja vähemalt osa Valgevenemaast. Kuid, nagu nimetatud, Ida-Preisimaal oli arheoloogiline kultuur eriti nooremal pronksiajal teistest, riipekeraamikaga iseloomustatud aladest teravalt erinev. Seda keraamikakultuurilist erinevust on huvitaval kombel balti hõimude etnogeneesi käsitlemisel vaevalt puudutatud. Kuidas seda erinevust seletada? Etnilisi probleeme käsitledes lähtuvad arheoloogid tihti eeldusest, et arheoloogiliste kultuuride ja keeleliselt lähedaste hõimude levik langes suurtes joontes kokku. Seda eeldatakse näiteks arutlustes kammkeraamika kultuuri etnilisest kuuluvusest. Kas pronksiajal piirdus baltlaste levik Ida-Preisimaaga ja kogu riipekeraamilise kultuuri levikuala oli asustatud läänemeresoomlaste poolt? Kui andmeid hästi kõvasti pingutada, võiks selle võimaluse toetuseks tuua läänemeresoome hüdronüümide esinemise Läti-Leedu alal. Või kuulus lõunapoolne osa riipekeraamilisest kultuurist siiski balti hõimudele, kes alles hiljem levisid Ida-Preisimaale? Või ei langenud balti hõimude ja arheoloogilistide kultuuride levikupiirkonnad ühte? Viimasel juhtumil tekib muidugi tõsine kahtlus, kuivõrd on üldse võimalik lähedasi sugulaskeeli kõnelevate hõimude levikuala rekonstrueerida arheoloogilisele materjalile toetudes.

Kui Läänemere piirkonna riipekeraamika lõunapoolne levikuala oli seotud balti hõimudega, siis võib kergesti kujutada ette olukorda, milles balti laensõnad levisid läänemeresoome keeltesse ja vastupidi. Pronksiajal, eriti selle vanemas astmes, näib Kirde-Euroopa metsavööde olevat olnud hõredalt asustatud. Sellistes tingimustes eksisteerisid vaevalt mingid territoriaalsed piirid baltlaste ja läänemeresoomlaste vahel. Kerge on kujutleda nende kahe keelerühma hõimude segaasustust metsavöötmel laiadel aladel ja seetõttu ka kakskeelsuse esinemise võimalust. Läänemeresoomlaste ja baltlaste asulate vahel on sel juhtumil peaaegu võimatu vahet teha, sest keraamika oli mõlemis samasugune.

Vahet ei saa teha ka matmiskommete alusel, sest peale Läänemere kitsa rannikupiirkonna pole metsavöötmes pronksiaegseid kalmeid üldse leitud. Moora oletas, et arvatavasti kasutati kogu metsavöötme ulatuses Volga ülemjooksult kuni Läänemereni mingeid matmiskombeid, mis olid ebasoodsad maetava säilitamiseks.

MILLINE OLI GERMAANI MÕJU ?

Vanade germaani laensõnade hulk läänemeresoome keeltes on tunduvalt suurem balti laenudest. Huno Rätsepa järgi on näiteks Eesti kirjakeeles 367 germaani sõnatüve. Vastandina laenudele läänemeresoome ja balti keelte vahel, kus mõlemad keelerühmad laenasid üksteiselt, olid läänemeresoome keelte kontaktid germaani keelega ühesuunalised. Laenud tulid germaani keelest läänemeresoome keeltesse, mitte vastupidi.

Germaani laene on tavaliselt seostatud suuremate või väiksemate germaani kogukondade sisserännuga Soome, Eesti ja Põhja-Läti rannikupiirkonda ja sisserändajate hilisema sulamisega kohalikku läänemeresoome elanikkonda. Arheoloogiliselt on seda nähtust põhjendatud peamiselt skandinaaviapärase pronksiaegsete kalmete esinemisega nimetatud rannikualadel ning Rootsi päritoluga või Skandinaavia pronksitöötlemise stiili jälgendavate pronksesemete levikuga idapool Läänemerd. Kalmete lähem võrdlus aga näitab, et oletatav skandinaavia mõju oli arvatust palju kaudsem.

Vanema pronksiaja keskperioodil oli Skandinaaviale iseloomulikuks matmiskombeks laibamatustega kivikirstkalmed, mis on kaetud kõrgete kivikangrute või kääbastega. Samalaadseid ja samaaegseid kalmeid on teada ka Lõuna-Soome rannikupiirkonnast. Kalmekultuuri põhjal esines seega vanema pronksiaja keskperioodil lähedane seos Lõuna-Soome ja Rootsi vahel. Eestist seevastu pole aga kindlaid vanema pronksiaja kalmeid üldse leitud ja paistab olema ebatõenäoline, et selliseid monumentaalseid muistiseid oleksid kuidagi kahe silma vahele jäänud. On võimalik, et kogu Eesti alal valitsesid sel ajal veel mingid matmiskombed, mis ei säilitanud maetuid. Vanema pronksiaja lõpuperioodil asendus laibamatus kogu nn. Põhjala kultuuri piirkonnas põletusmatusega, alguses kivikirstus, siis aga kadus ka kivikirstu rajamise komme. Komme surnuid põletada tungis nooremal pronksiajal ka Edela-Soome, kuid esines seal paralleelselt laibamatusega. Noorema pronksiaja algul ilmusid Eesti rannikupiirkonda kalmistud kivikirstkalmetega. Eriti heaks näiteks on kalmistu (suur osa sellest hävitati kahjuks pärast sõda), mida uuriti hiljuti (1982-1984) Jõelähtme juures Harjumaal.

Pronksesemete alusel kuulub kalmistu noorema pronksiaja alg- ja keskperioodi, millisel ajal Kesk-Rootsile oli võõras mitte ainult

laibamatmine ja kivikirstu rajamise komme, vaid ka kalmete koondamine kalmistuiks. Kuigi laibamatusega kivikirstkalmete juured võivad ulatuda tagasi Skandinaavia vanema pronksiaja keskperioodi matmiskommetesse, siis hilisem kalmekultuuri areng eesti rannikupiirkonnas kulges iseseisvat rada. Sellelaadseid noorema pronksiaja kalmeid ei saa muidugi seostada germaanlaste sisserännuga.

Läänemere ida- ja lääneranniku asukate kontaktid pronksiajal olid tegelikult üsna mitmepalgelised. Kahtlemata võis skandinaavia asukaid esineda ka Läänemere idarannikul, sest seal leiduvad ka mõned Lõuna-Skandinaavia tüüpi urnikalmed, nagu näiteks laevakalmed Sõrvel. Kontaktidele Ojamaaga osutavad ka mõned esemed, näiteks Ojamaa tüüpi ehete valamisvormid Asva Linnamäelt. Skandinaaviapärasest varbitud ja kiila pinnaga keraamikat esineb vähesel määral mitmes Saaremaa ja Edela-Soome noorema pronksiaja asulas. Samal ajal on idapoolset riipe- ja tekstiilkeraamikat leitud üsna mitmest Kesk-Rootsi asulast. Roslagenis, Upplandi rannikupiirkonnas, on avastatud isegi terve noorema pronksiaja riipekeraamika kultuuri asula. Praeguste andmete kohaselt näib idapoolsete keraamatüüpide osatähtsus Kesk-Rootsis olevat isegi suurem kui skandinaaviapärasel keraamikal Läänemere idarannikul. Kontaktid olid ilmselt tihedad ja vastastikused. Huvitav on seejuures pronksiaegse keraamika koosseis ühes võlvkoopas Stora Karlsö saarel Ojamaa külje all. Seal esineb nii Skandinaavia kui ka Ahvenamaa tüüpi varbitud keraamikat koos tekstiil- ja riipekeraamikaga. Koobast kasutasid varjupaigana hülgepüüdjad üsna mitmest ilmakaarest tuhandete aastate jooksul ja küllap nad ka pronksiajal vahetevahel kokku said. Vastastikused mõjutused Läänemere ida- ja lääneranniku asukate vahel on jälgitavad ka varase rauaaja materjalis. Sellest pikaajast kontaktiperioodist võivad olla pärit ka germaani laenuid läänemeresoome keeltes. Miks aga olid laenuid ühesuunalised? Suhtlemine eeldas mingit teineteisest arusaamist. Tõenäoliselt sündis see germaani ja mitte läänemeresoome keele alusel, mingisuguse "pidžin"-germaani kujul, milles germaani sõnad olid kohandatud läänemeresoome hääldamissüsteemile. Põhjala pronksikultuur oli ju suhteliselt rikas ja seetõttu arvatavasti domineeriv. Tuleb ka arvestada et kokkupuuteala läänemeresoomlastega asus kaugel kultuuri raskuspunktist Taani väinade piirkonnas.

KONTAKTID LÄÄNESLAAVLASTEGA

Eesti hõimudel olid Moora arvates nooremal pronksiajal tihedad suhted ka läänesiaavi hõimudega, kellele ta omistas Lausitzi kultuuri, mis levis Kesk-

Euroopa kirdeosas kuni Läänemere rannikuni. Muistsete eesti hõimude suhete tiheduses lääneslaavi hõimudega annab tema järgi tunnistust eriti see, et Asva kultuuri asulatest on leitud Lausitzi keraamikat. Kontaktide tulemusena imbus vanu slaavi laensõnu läänemeresoome keeltesse. Uuemad uurimused Skandinaavia pronksiaegsest keraamikast näitavad aga selgelt, et just see keraamika, mida Eestis on peetud lausitzipäraseks, on tüüpiline Skandinaavia nooremale pronksiajale ja seda pole Lausitzi kultuuri piirkonna asulatest tegelikult seni üldse leitud. Sellisteks on näiteks kvaliteetsed kiila või muidu silutud pinnaga, nivendiga nõud, mille suudme läbimõõt on väiksem nõu maksimaalsest läbimõödust. Eesti keraamika materjalis pole õieti ühtki näidet, mis oleks rohkem lausitzi- kui skandinaaviapärase. Tegelikult on kahtlane, kas need vanad slaavi laensõnad üldse kuuluvad nii vanasse esiajaloolisse ajastusse.

KINDLUSTUSTE TEKKIMINE

Põhja-Euroopa ja Kesk-Euroopa kirdeosa pronksiaja elanikud elasid avaasulates. Noorema pronksiaja lõpp-perioodil toimub aga mitmes piirkonnas dramaatiline muutus. Lääne-Poolas rajatakse arvukaid linnuseid ja kindlustatud asulaid - ilmne tõend kardetava vaenlase ilmumisest, kelle vastu pidi ennast kaitsma. Poola arheoloogid seostavad selleaegsete kindlustuste ehitamist tavaliselt sküütide röövretketega idast. Tähelepanuväärne on aga just samaaegne asulate kindlustamine nii Eesti (Asva, Ridala, Iru), Läti (Klangukalns), kui ka Edela-Soome (Liedon Vanhanlinna) rannikuvöötmes (joon. 2). Kaitseehitiste vanust on saadud dateerida keraamika alusel ja radiomeetriliselt nii Asvas kui ka hiljuti (1984-1986) tehtud uurimuste tulemusena Irus. On jälgi kindlustuste põlemisest ja uuesti ülesehitamisest. Kelle vastu pidi aga ennast kaitsma? Ei Rootsist ega Taanist ei tunta seni ühtegi pronksiaegset kindlustatud asulat, kuigi asustus oli seal palju jõukam, otsustades näiteks leitud pronksesemete hulga järgi.

ARHEOLOOGILINE AINESTIK JA ETNOGENEES

Viimase aja arutlustest jääb mulje, et arheoloogilise aineastiku kandejõudu kiputakse etnogeneetilistes küsimustes ülehindama. Arheoloogiliste kultuuride ühtelangevus keelte levikuga ei ole sugugi nii endastmõistetav kui mõnikord eeldatakse. Isegi mõiste arheoloogiline kultuur on sageli ebaselge, sest paljudel juhtudel on kalmetüüpide, keraamikaliikide ja kivi- või pronksesemete stiilide levik üksteisest osaliselt sõltumatud. Näiteks urniväljade kultuuri matmiskombed, mis noorema pronksiaja algul levisid

üle laialdaste Kesk- ja Loode-Euroopa alade, muuseas ka Taani ja Lõuna-Rootsi, ei ulatunud Kesk-Rootsi Mälari orgu kogu pronksiaja jooksul, kuigi nad riivasid Ojamaalt pärinenud mõjutuste tulemusena Sørve ja Ida-Kuramaa laevkalmete näol isegi Saaremaa ja Läti rannikupiirkonda. Puudub aga igasugune alus oletada, et Kesk- ja Lõuna-Rootsi elanikkond oleks sel ajal olnud etniliselt erinev; vanadest ruunikirjadest, aastatest 400-500 p-Kr., ei nähtu isegi murdelisi erinevusi Mälari orus ja Taanis kasutatud algskandinaavia keeles. Arheoloogilises materjalis on muide üldse raske kindlaks teha, kas uute arheoloogiliste nähtuste ilmumine on seotud uustulnukatega või lihtsalt endise elanikkonna poolt väljaspoolt ülevõetud mõjudega. On palju näiteid muinasaegsete moevoolude üllatavalt kiirest levikust suurte vahemaade taha. Isegi venekirveste kultuuri levikut on Rootsis hiljuti tõlgendatud moenähtuste levikuna. Kõige selle tõttu on arheoloogia etnilistele probleemidele lähenemisel kahjuks mitmeti üsna abitu ja seda tuleb arvestada keeleajalooliste andmete käsitlemisel.

HILLE JAANUSSON ja VALDAR JAANUSSON

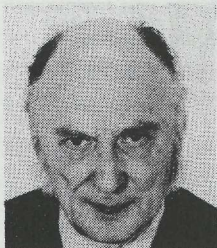
HILLE JAANUSSON

Neiuana Pihlap. Sünd. 24.12.1922 Tallinnas. Siirdus 1943 a. Soome ja sealt 1944 a. Rootsi. Elab Täbys, Stockholmis.

Hariduskäik: gümnaasium Tallinnas (1942). Fil.kand. Uppsala Ülikoolis, fil.dr. Stockholmi Ülikoolis (1981)

Tegevusalad: Amanuens Uppsala Ülikooli Arheoloogia Instituudis (1963-67), suveti arheoloogiliste välitööde juhataja Riksantikvarieämbeti juures. 1967-70 sama asutuse antikvaar. Alates 1970. a. antikvaar Riiklikus Ajaloomuuseumis (Historiska Museet) Stockholmis.

Avaldanud paarkümmend tööd, peamiselt oma erialalt, nimelt pronksiajast.

VALDAR JAANUSSON

Sünd. 30.06.1923 Nõmmel. Siirdus Soome ja sealt 1944 a. Rootsi. Elab Täbys.

Hariduskäik: Gustav Adolphi Gümnaasium Tallinnas (1941). Tartu Ülikool (1942-43), Uppsala Ülikool (fil.dr. 1957). Tegevusalad: abitööjõud Tööstuslike Uurimuste Instituudi Geoloogia Osakonnas Tallinnas (1943) ja Valtion Geologises Tutkimuslaitokses Soomes (1944). Ammuneans ja assistent Uppsala Ülikooli Paleontoloogia Instituudis (1946-56),

dotsent Uppsala (1956-62) ja Stockholmi (1963-64) Ülikoolides. Professori k.t. Uppsala Ülikoolis (1966-67). Intentant Naturhistoriska Riksmuseetis (1961-82), alates 1982. a. professor ja Paleozoologia Osakonna juhataja. Külalisprofessor Ohio State University juures 1971-72. Uppsala Eesti Üliõpilaskonna esimees 1951-52.

Avaldanud sadakond uurimust aluspõhja stratigraafiast ja paleontoloogiast, litoloogiast, paleoökoloogiast ja evolutsiooniteooriast.

Sügisel 1959 avati Tallinn välismaistele külastajatele. Seda võimalust on seni kasutanud ka sajad eesti pagulased, vaatamata etteheitele ja hoiatustele oma kaasmaalaste eri ringkonnist. Sõidud N. Liidu võimu all olevaise piirkondadesse näivad olevat üles piitsutanud paljude N. Liidust kunagi põgenenute tunded. Eestis külmimat ei vaadelda nende poolt sugulaste külastamisena või tavalise turismina, vaid kui poliitilist akti, koguni kui Eesti isesisivuse mõtte reaktiiv.

Kodumaal külmiseid probleeme on „Vaba Eesti” veergudel korduvalt ja mitmest seisukohast käsitletud. On esitatud nii poolt kui vastuargumente. Sõnavõtjast olgu mainitud A. Lõtt (nr 5/1960, 1/1961), A. Kaelas, M. Lasberg, E. Riitsalu, R. Riitsalu, I. Tammelo (nr 6/1960), A. Naelapea, H. Pärkma (nr 1/1961) ja H. Olt (nr 1/1962).

On oluline, et selles kogu pagulaskonda jätkuvasti erutavas küsimuses ei katkeks asjalik mõttevahetus. Käesolev artikkel vastleb poliitoloogilisi tegureid kodumaal korduvalt külastamisel ja sõitude ümber keerlevas diskussioonis. Esile tuuakse rida mõtteid keskustele konstruktiveks jätkamiseks.

Rein Riitsalu 1964, Nr 2

Healoluuri ideeline püüd

Max Lasberg 1957, Nr 3

Selle lehe veergudel on enampi juttu olnud demokraatia ning sotsialismi kriisist, ideoloogilisest ümmikust. „Vanad ülmad on kaotanud kehtivuse” — ja seda tihti rindel. Vastamata üldisele heolule ei näi heoluriik rahuldavat inimest meeli. Ta on kompromiss, olles asavatuud mitte mõne suure nägemuse-unistuse täitumisenäht või teoksasamisena, vaid just vastupidit, erinevate utopiaste-ideoloogiate nurjumisena, konfliktina, eri-ühiskonnakäikide sunnitud loomumisega oma sibiidest ja taoldest. Healoluurihiskonna kompromissilõelusele pole mingit täiesti vastavat „pilti meie ajades”. Poliitilised erakonnad pole enam ideede aga programmide kandjad, vaid ühe ilmselgelt grupihuvide esindajad. Doktriinid ja „patentlahendused” on kaotanud oma jõu, muutunud üha ebaktuaalsemaks. Selles võib, kui soovitakse, näha suurt edusammu, demokraatia võitu, poliitika „aradramatiseerimist”, mis piirab fanatismi võimalusi end poliitika maksma panema — kui ta mitte ei ähvardaks manduda põhimõtetelagedaks, üha varjatumaks võimuvõitluseks, kus peamiskes argumentid jääb gruppide suhteline tugevus, häälet arv.

1954, Nr 2

Vaba Eestis nr 2, 1954, avaldatud artikkel „Hispaania” ja meie „mille” seisukohad ei ühtunud ilmselgelt paljudele kriitilisematele omaste pealiskaudse arusaamisega, nagu oleks Franco purustanud Hispaania kodu sõja kommunistliku rezhiimi Hispaanias, nagu oleks ta eriti teinud kommunistivastane võitluse alguseks Hispaanias rezhiimi, millele mõeldi võitlust „St. Ysidoro” ja „St. Ysidoro” ja „St. Ysidoro” ja „St. Ysidoro” sellele talle omase demagoogiaga, kuid oleme kindlud ka „asjalikumaid” küsimusi: Kas meil maksab kritiseerida Franco rezhiimi, kuna Franco olevat ilmselgelt oluline kommunistivastane võitluse seisukohast, pealegi kuna USA on sel eesmärgil asunud koostööle Francoga? Kas meil sobib sekkuda Hispaania siseasjadesse? Milles me tegeleme kaugese võõraste küsimustega, saagu hispaanlased ise endaga hakkama, meil on omal murel küllalt?

Aga kas saab Eesti poliitilisi küsimusi vaadata sama pilguga, kui Eesti on vaid minevikumaaks, ja see, kes Eestis näeb ka oma tulevikumaaks? Vastust on raske anda, ja võib-olla valuski. Aga seda on vaja — nii emigrantidele kui pagulastele.

1964 Nr 2 Rein Taagepera

Veelkord rahvusvahelisest süübest

Jro liiste 1961, Nr 1

Möödunud aasta kevadel võitis Stokholmi Eesti Üliõpilaskond vastu resolutsiooni Lõuna-Aafrika sündmuste puhul. Resolutsiooni soostus eesti ajakirjanduses kommenteerisid lähidalt „Vaba Eestis” nr. 5/1960 pealkirja all „Rahvusvahelisest süübest”. Selle kommentaari vastu polemiseerib min. H. Laretei REE väljandas „Rahvuslik Kontakt” nr. 3/1960; kõrvale jättes nii resolutsiooni kui kommentaari otsesed põhjused võtab ta laiemahardeliselt üles küsimuse suhtumisest Aafrika koloniaalaladesse. Sealjuures lubab ta endale mu kommentaari katkendilist ja ebaobjektiivset refereerimist, väärtõlgitsusi ja õhust võetud järeldusi. Koloniaalprobleem omab aga mitte ainult põhimõtteilist kaalu, vaid selle arengust ja lahenumisest on lehv terve maailma tulevik. Seepärast on põhjust veelkord ja veidi pikemalt kogu küsimuse juures peatuda.

Länekultuurist maailmakultuurini

Jlmar Laaban 1960 Nr 8

Kui me kuuleme sõna länekultuur, siis käib see tavaliselt paaris ühe teeguõnaga ja selle muutevormidega: „kaitsma”. Sellevastu kohtame seda harva seltsis ühe teise teeguõnaga, nimelt „tegeema”. Miks? Ja kuidas on õieti lugu selle länekultuuriga, mida me kogu aeg kaitsma peame? Mida mõtleme selle all? Kui külastame mõnd kunstinäitust Pariisis, siis näeme kas iga kolmanda või isegi teise maalija lõwenditel vigureid, mis meenutavad kaug-ida kirjakähti. Kui läheme kunstinäitusele Tokios, siis näeme kuidas jaapanlased on õppinud ära ja kasutavad omaendi kirjakähtede üle fantaseerimisel nii New Yorgi koolkonna dünaamilisi metsikusi kui Pariisi koolkonna õrnusi ja peenusi. Kui aga läheme Pekingisse, siis näeme seal niisugust kunsti, mis on hoopis selle moodi, mida vähemalt möödunud sajandil peeti n. ö. euroopalikuks kunstiks, kus asjad on „nagu päris kohe.”

Meie ilaagerid, on omapärane segu. Põhjaks on üheksateistkümmenda sajandi muusika, nagu ta oli oma kõige viletsamas vormis ja kõige viletsamates aladades, jättesadades, millesse on natukene sisse sulatatud Lõuna-Ameerikat, natukene Põhja-Ameerika neegrit; ja nüüd levib see Aafrikas neegrite hulgas ja lämmatab ära nende endi muusika. Peab sõitma juba sadu ja tuhandeid kilomeetreid enne kui saab ühe tõelise trumari kätte, kes veel oskab vana rütme lüüa nii nagu seda peab tegema. Lihtsam on siis sõita Kölni ja kuulata seal üht noort 25-aastast sakslast, kes on haruldane virtuosus moodsate saksa ja lääne heliloojate, Stockhauseni j. t. trummilugude tõlgitsemisel. Ja samuti levivad meie ilaagerid Jaavas ja Jaapanis, vesistades ka sealset muusikat samaaegselt kui lääne heliloojate orkestrikõla meenutab sageli rohkem kas jaava gamelangi või jaapani õukonnamuusikat kui Beethovenit või Wagnerit.

Jah, kus see länekultuur on õieti, ja kus algab ja lõppeb see lääs? Ma kujutan, et mulle vastab üks selline inimene, kes räägib selle länekultuuri kaitsmisest nagu me seda kuuleme kõnepulditest või loeme ajalehtede juhtkirjavõrgudeid: „No, mina mõtlen selle all lugupidamist indiviidi vastu ja kõiki inimõigusi ja kodanikuvabadusi ja seda humanistlikku ja kristlikku traditsiooni, mis selle kõige on loonud. Ja humanism on tulnud läänest ja kristus on tulnud läänest. Ja ma mõtlen seda kultuuri, mida see kõik kannab.”

Mul on aga tunne, et see asi ei lähe mitte üks põrm selgemaks. Kuidas on nüüd lugu selle länekultuuriga ja kuidas on lugu selle kristliku humanismiga ja selle humanistliku kristlusega, mis kõige selle taga olevat ja mida me peame säilitama ja kaitsma ja hoidma? Nad mõlemad on teatavasti antiikaja saadused, aga kui antiik oli sünnitanud kristluse, siis sellega hävis ju umbes nii 1000-ks aastaks humanism: nad loodi korraga küll, aga nad korraga omavahel läbi ei saanud. Ja kristlus — kui nüüd lähreda sellest „lääne” ja „ida” terminoloogias — mis oli tema muud kui teatav süntees juudilikku ja uusplatooniliku traditsiooni

vahel. Aga too viimane oli üks tugevami orientatsioonelt värvitud kreeka mõttevoole, kusjuures see süntees kajastab — ja see oli võib-olla üks tema kõige länelikumaid jooni — indiviidi eksistentsiaalsel olukorda Rooma maailmariigis, Rooma riigi kodaniku, kas õigustega või õigusteta olukorda. Juudi usund taas lähtus ju juudi rahva väljavalituse teataval n. ö. universaalsel tagapõhjal. Selle väljavalitusega käis ka midugi kaasas suur süütuus. Ühelt poolt oldi siis paillaps, teiselt poolt aga laps, keda karistati. Väljavalitule rahvale arstib järglaseks kristlusest väljavalitud indiviid, kes samuti on oma jumala paillaps, nagu ka iga tema ligimene, aga samuti ka karistatav paillaps. Indiviidi teadvus oma individuaalsusest, see tärkas ellu süütuude, karistusvajaduse, patuunude taustal.

Kui me vaatame keskaega, siis meid jooni, mida meie ostmame oma länekultuurile populaarses mõttes, kohtame suuremal määral tolealeegses idas kui tolealeegses läänes.

1960: 8

VABA EESTI

VABADUSMEELSETE IDEEDE
FOORUM

Kolleegium:

H. Ainso, H. Grabbi, I. Mikiver,

U. Sinberg, L. Vaska, V. Vaska,

Heino S. Hunt, H. Valdsaar

(Ameerika Ühendriigis),

I. Tammelo, E. Vilder,

V. Vilder (Austraalias),

A. Naelapea, H. Sillase, V. Soost, J. Roos

(Kanadas), C. Uibo (Prantsusmaal),

I. Iiste, E. Kokk, I. Laaban, M. Lasberg,

V. Linnuste, R. Marandi, H. Oli,

I. Rebane, P. Tõnus (Rootsis),

K. Kirde (Saksamaal).

Tegevtoimetusi:

R. Sepp, E. Tubin

Majandusjuhataja:

P. Tõnus

Vastutav väljaandja

(ansvarig utgivare): H. Oli

Kolleegiumi ühendab vabadusmeelsete ideede hindamine ja tahe kaasa aidata oma rahva paremaks käekäiguks. Kaastöö ei tähenda sõltuvust ühestki organisatsioonist, kui teistisi ei ole märgitud. Signeeriitud kaastöö eest vastutab ainult autor.

AJAKIRI "VABA EESTI" JA GLOBAALNE EESTLUS

Alustagem mõne punktiga perestroika programmist:

"1) Mõtte- ja töökspidamisvabadus, 2) kultuurivabaduse, eriti kultuurilise loomingu vabadus, 3) majandusliku plaanimise demokratiseerimine, 4) nõukogude taastamine demokraatlike-detsentralistlike esinduskogudena..."

Selles pole iseenesest midagi kõmulist, kui ei teaks, et need punktid tegelikult on kirja pandud noore Vahur Linnuste poolt ajakirjas "Vaba Eesti" 28 aastat tagasi /1960:49/. Jah, midagi pole uut päikese all! Tõe huvides siiski lugegem ka selle tsitaadile eelnevat arutelu:

"Marksism lõi sajand tagasi ideoloogia, millesihid olid vabadusmeelsed ja humanistlikud teotes inimeste vabastamist orjusest ja eksploatatsioonist. Nende sihtide teostamisele asuti vabadusvastaste ja ebahumanistlike vahendite abil ... Kui on kõik põhjused vastu töötada ... diktatuuri loomisele või ülalhooidmisele, siis samadel põhjustel tuleks vastupidi toetada edasiminekut diktatuuriolukorrast vabadusmeelsema suunas ... Andvam kui materdada kommunistlikule sfäärile suunatud propagandas säälse ühiskonnakorra aluseid - nagu sotsialiseeritud omand või majanduslik plaanimine - oleks soodustada rahva seas nõuete levimist reformideks, "revisjonismiks", silmas pidades eriti seda, mida kommunistlik doktriin võimaldab. Esimesed nõuded võiksid olla: /nagu kirjutise alguses/".

Tekib küsimus, mis ajakiri see "Vaba Eesti" oli, mis inimpõlv tagasi suurvõimule idas kätte näitas, kuidas 1980-ndate lõpupoole seda uuendama hakata. Katsugem järgnevas selgitada selle publikatsiooni tekke- ja arengulugu ja vaadata, kes selle taga olid.

Perioodil 1951-1959 ilmus sellest ajalehe kujul kokku 29 annet. Et osa olid kaksik- ja kolmiknumbrid, siis oli viimse lehe numeratsiooniks 33 (1959, nr 1). Alates numbritest 34 (1959, nr 2) võttis "Vaba Eesti" endale ajakirja välimuse ja muutus globaalseks. Sellisena ilmus teda 30 numbrit, jagatuna 28 ande vahel, enne kuni hingusele läks vihuga, mis kandis numbrit 63 (1963, nr 3).

TEGIJAD

Kes seda tegid? Ühest küljest on oluline välja ütelda, et ajakirja pani käima Imant Rebane, kes asutas ja juhtis hiljem ka samanimelist, kapitaal-

teoseid välja andnud kirjastust. Talle kuulub samuti au olla meheks, kes Stockholmis üles ehitas Balti Instituudi ja aluse pani Balti Uurimiskeskusele Stockholmi ülikoolis. Hea organisaatorina koondas ta "Vaba Eesti" ümber noori kirjamehi mitmelt mandrilt, kes toimetusetöö vähehaaval üle võtsid. Teisest küljest - kasutades autori-indekseid (nr 1-33 Reino Sepalt ja nr 34-63 Rein Taageperalt) ja jälgides ajakirjas toodud toimetuse, talituse ja esindajate nimekirju, saab imposantse loetelu, kus on 170 toona enamuses alla 40-aastast isikut. Kahjuks on see "Aja Loos" avaldamiseks liig pikk. Piirdugem seepärast ainult kahekümne kõige sagedamini ajakirja tegemisel ja kirjutamisel märgitud nimega. Need on (sulgudes esimene arv tähistab annete hulka, kus isik on olnud tegijate või esindajate loetelus, teine arv kaastööde määra):

Heino Ainso (27;5), Hellar Grabbi (48;18), Ilmar Laaban (18;33), Max Laasberg (36;34), Vahur Linnuste (38;39), Aleksander Loit (27;11), Rein Marandi (51;16), Ilmar Mikiver (30;11), Arvo Naelapea (25;3), Harry Olt (54;28), Imant Rebane (57;7), Rein Riitsalu (5;37), Reino Sepp (32;23), Ülo Sinberg (31;4), Heino Susi "Hunt" (31;20), Rein Taagepera (25;31), Ilmar Tammelo (25;14), Peeter Tõnus (48;7) ja Lauri Vaska (28;3).

Ajakirjale seisid lähedal või austasid oma kaastööga enam kui viiel juhul järgnevad: Ivar Grünthal (11), Aleksander Kaelas (8), Raimand Kolk (7), Jyri Kork (6), Hans Lebert (8), Kalju Lepik (10), Olev Mikiver (10), Eduard Poom (8), Paul Reets (6), Andrus Saareste (6), William Salmre (6), Jüri Georg Seim (9), Vello Sermat (14), Ilmar Talve (7), Eino Tubin (7), Herbert Valdsaar (11) ja Mardi Valgemäe (6). Seejuures Reets, Seim, Talve, Tubin ja Valdasaar kuulusid lühemat aega ka toimetuse kolleegiumisse ja Sermat oli olnud esimene esindaja Ameerikas.

EESMÄRK

Mis oli aga "Vaba Eesti" eesmärk? Näeme esilehekülgedelt, et "Vaba Eesti" alates oma viiendast numbrist (1952) kasutab alapäälkirja "Vabadusmeelsete ideede foorum" ja et ajakirjakujuline olles toimatas kolleegium seda kolmelt eri mandrilt ja kuuest eri riigist. Tegijaid ühendas 2vabadusmeelsete ideede hindamine ja tahe kaasa aidata oma rahva paremaks käekäiguks". Aga ka seda toonitati, et "kaastöö ei tähenda sõltuvust ühestki organisatsioonist, kui seda teisiti ei ole märgitud. Signeeritud kaastöö eest vastutab autor", nagu leht deklareerib igas numbris alates nr 15 (1956).

Millest see rõhk vabadusmeelsusel? Meenutagem paguluse algaastate poliitilist olukorda. Suurvõimude vahel käis külm sõda. Stalin oli tõmmand raudse rimba (=eesriide) oma impeeriumi ümber, tappis, küüditas, näljutas ja muserdas hingeliselt oma alamaid. USA-s lokkas jäme antikommunism.

Joseph R. McCarthy kimbutas ja nuhtles iseseisvalt mõtlemaid loovinimesi. Väliseestlus oli küll eluga pääsnud Stalini ja Hitleri kadalippudest, kuid paljude hinges valutasi verised haavad. Kramplikult rivistuti USA ekstremistide järel antikommunistliku ristsõja teenistusse, mõtlemata sellele, et

1. USA sõda tegelikult ei soovind ja et
2. uus sõda võinuks hävitada ja Eesti.

Ainus programm oli EV taastamine, kusjuures eeldati, et pagulasnoorus läheb ilma mingi kõhkluseta uude Vabadussõtta. Seda, milliseks pidi saama vabastatava kodumaa majanduslik, õiguslik, hariduslik, sotsiaalne ja kultuuriline kord, ei vaevatud juurdlema. Kui aga välismaa ülikoolides õppind eestlased sõendasid formuleerida tulevase ehk "homse" Eesti ühiskondliku struktuuri, siis pandi seda pahaks, eriti veel kui keegi juhtus kasutama väljendeid, nagu "radikaaldemokraatia", "vabadusmeelsus" ja "föderalism". "Pagulaslehtlas" vohav sallimatus üldse kõige uue vastu oligi kindlasti üks ajendeid vabadusmeelsete ideede foorumi rajamisel.

NOORED JA VANAD

Siit mõistab ka, miks ajakiri "Vaba Eesti" tõmbas enda ümber päämiselt noori. Eelpool loetelduist olid tsaariajal sündind ainult Kaelas, Poom, Saareste ja Tammelo. Vanema põlve kultuuri- ja poliitikategelastest paljud siiski ajakirja ei boikoteerind. Kaastööd tegid ka näiteks Johannes Äavik, Karl Ast, Johannes Klesment ja August Torma. Ajakirja eriline huvi noorte eestisoost haritlaste vastu ilmneb rohkem kui ühest aktsioonist. Mitme numbril leheruumi pakuti Vaba Euroopa ülikooli stipendiaatidele Strasbourgi suvekursuste materjalide tutvustamiseks. Alates numbrist 25 (1957) alustas tegevust üliõpilaste eriosa "Alma Mater".

Erilist kommentaari vajab ka mõiste "radikaaldemokraat". Seda nimetust kasutas Stockholmis loodud poliitiline koondis (hilisema nimega "vabadusmeelsed föderalistid"), millel oli aastail 1948-1952 samanimeline rotaatoril paljundet ajakiri. "Radikaaldemokraadis" löid aktiivselt kaasa Ilmar Laaban, Vahur Linnuste, vennad Ilmar ja Olev Mikiver, Imant Rebane, väljaspool koondist seisev Vello Sermat jpt. Käsiteldi uuemaid uurimusi ühiskonnateadustest. Aruteldi, kuidas demokraatia peaks õieti toimima, et iga kodanik oleks kaastegev korra loomises, mis oleks seniseist vabam, parem, õiglasem ja kindlustet juhtkonna mahhinatsioonide vastu. Tegijate nimesid võrreldes nendime, et rühmitusel oli suur osa "Vaba Eesti" tekkel.

PIONEER

Distants "Vaba Eestini" on nüüd enam kui üks inimpõlv, kuid vanad numbrid äratavad veelgi tähelepanu. Kahjuks pole seda publikatsiooni seni keegi **15**

põhjalikult uurind. Ainsa kokkuvõttena selles avaldet vaateist on olemas Rein Taagepera osavas analüüsis esimese kümne aasta kirjutisist Eesti tulevikulootuste kohta (1961, nr 50). Pole võimatu, et järeldus, milleni ta jõuab teema käsitlesest - et muu "pagulasperiodika on harilikult jälginud "Vaba Eestis" ilmunud suundi ühe- kuni mitmeaastase viivitusega" - kehtib ka muude teemade puhul. Aga see on asi, mis jääb tulevaste Eesti eksiiluurijate otsustada.

Millised on need mõtted, mis leidsid avaldamist "Vaba Eestis"? Mille pooldest oli see ajakiri pioneeriks muu väliseestluse ees? Rein Taagepera toob hulga näiteid. Kõiki neid pole võimalik siin uuesti ära tuua, aga üks olulisemaid on ehk Peeter Tõnuse kontsept a. 1957 (nr 21), mis lülitab Eesti tulevikulootuste hulgast välja mitte ainult sõja, vaid ka revolutsiooni võimaluse N. Liidus. Tõnus ütleb: "Jääb veel üle kolmas tee, kus opositsioonilised ise seestpoolt pikkamööda suuremad vabadused ja iseseisvuse kätte võitlevad".

Samas kirjutises Rein Taagepera väljendab omalt poolt esimesena mõtet, et "järgmine samm mõõdukuse suunas oleks loobumine pagulaste maksimaalnõuete kuulutamisest, rõhutades nende asemel maailmapoliitilisele realiteedile tugevamalt põhinevaid minimaalnõudeid - rohkem isiklikku ja rahvuslikku vabadust Eestis praeguse korra raames". Seda seisukohta võib tõlgitseda tähendusrikkana, sest enne seda valitses seisukoht, nagu mõne eestlaste rühma loobumine maksimaalnõuete kuulutamisest võiks ohustada pagulaseestlaste poliitilist prestiiži Lääne suurvõimude juures. Tegelikult oli siin väljendat väliseestluses tekkind pluralistlikku tulevikukäsitust. Pagulane lubas siitpääle endale maksimaalnõudeist unistades (ja nende saavutamise poole pürgides) alternatiivina rõõmu tunda (koos kodu-eestlastega) ka minimaalnõuete eest seistes.

Oleme seega teind täisringi. Oleme tagasi artikli alguses tsiteerit Vahur Linnuste sõnavõtu juures nr-is 37, sest selles on kõige konkreetsemalt ära näidatud võimalused minimaalnõuete saavutamiseks N. Liidu demokratiseerimise raames.

GLOBALISUS

Ilmselt oli "Vaba Eesti" pioneeriks ka globaalse toimetuse alal. Ülemaailmse koostöö mõte ei tekkinud järsku, nagu pikselöögist, vaid kasvas välja järkhaaval. Algas see esindajate võrgu loomisega väljaspool Rootsit. Juba esimeses numbris a. 1951 märgiti ära esindajana Kanadas ja USA-s Vello Sermat. Siis järgnes kolmeaastane vahe, kuni a-st 1954 leiame aadressid ajalehe esindustele Kanadas, USA-s, Saksamaal, Prantsusmaal, Hollandis ja Norras (nr. 7). Alates number 11-st (1955) on esindaja ka Inglismaal - Einar Ein Sanden, kes jätkab ajakirja lõppemiseni.

Suureks sammuks edasi olid USA erinumbrid Hellar Grabbi toimetusel ja paljude noorte kirjameeste kaastegevusel. Esimene neist ilmus s. 1955 (nr 12). Sellele õnnestund "avapaugule" järgnes igal aastal üks kuni kaks erinumbrit (nr-id 16, 19/20, 25, 27 ja 30-32), kuni kokku oli ilmud kuus annet.

A. 1958 oldi küpsed esimeseks eksperimendiks ühise toimetusega mõlemil pool Atlanti. Numbris 27 tuuakse ära USA Eesti Üliõpilaskonna, Toronto Eesti Üliõpilaskonna ja Eesti Üliõpilaskonna Rootsis tunnustused "Vaba Eesti" tudengite eriosale "Alma Mater". Igauks neist on valind oma esindaja "Alma Materi" toimetusse: Heino Ainso USA-st, Rein Taagepera Torontost ja Reino Sepp Rootsist. On väärt mainida, et need kolm juba eraisikuina jätkavad aasta hiljem koostööd ka "Vaba Eesti" globaalse toimetuse kolleegiumi raames. Nagu teada, saab see teoks numbriga 34. Kolleegium, tegevtoimetus ja majandusjuhi koht hõlmavad kokku 15 meest USA-st, Rootsist ja Kanadast. Pisut kauem kestab Austraalia liitumine toimetustöe. Kaastöid oli küll avaldand Ilmar Tammelo alates aastast 1952 (nr 3). Aga alles järgmise kümnendi aluks ollakse küpsed ühinema "Vaba Eestiga" 3-liikmelise toimetuse kaudu (1960, nr 37). Hiljem samal aastal liitub ka Austraalia üliõpilaskonna esindaja "Alma Materi" toimetusega (nr 42). Euroopas ühinevad toimetuse kolleegiumiga Kalju Kirde Saksamaal (nr 36) ja Cornelius Uibo Prantsusmaal (nr 50). Toimetajaist on eriti liikuv Vahur Linnuste. Mitme aasta jooksul töötab ta osa aega Prantsusmaal, osa Rootsist.

"Vaba Eesti" toimetusel on sellele lisaks alates a. 1955 aktiivne tugipunkt Helsingis Saksamaalt sinna siirdund Rein Riitsalu näol. Öppeaastal 1960/61 kasvab see mitteametlik osa kolleegiumist mitmekordseks, tänu stipendiaatidena Soome saabunud Heino Ainsole, Rein Taageperale ja Henno Sillastele. Kuigi selle toimetuse olemasolu jääb ajakirjas diskreetselt mainimata, tegutseb ta aktiivselt ja annab koguni välja Soome erinumbri artiklitega kahes keeles (nr 46/47). Olgu ühtlasi mainitud, et enne seda oli ilmud ka üks täiesti rootsikeelne erinumber (nr 35).

RUTIINID

Kuidas oli võimalik luua ja alal hoida usalduslik koostöö meretaguste toimetuste vahel? Kindlasti aitas selleks kaasa kõigi osaliste nooruslik entusiasm ja veendumus ajakirja tähtsusest. Palju tähendas ka isiklike sõprussidemete teke reisidel üle ookeanide. Suvel 1958 viibis Reino Sepp USA-s ja Kanadas. Niihästi New-Yorgis kui Torontos toimusid koosolekud "Vaba Eesti" aktivistide osavõtul. Aasta hiljem sõitsid vastupidises suunas Helmo Raag ja Lauri Vaska, pidades Stockholmis nõu sinse tuumikuga. Kolm stipendiaatidena Helsingis õppivat kolleegiumi liiget kasutasid juhust ka Stockholmis käia ja kohata oma kaastöötajaid.

Siis järgnesid üksteise järele Arvo ja Valli Naelapea siirdumine Austraaliast Kanadasse, Ivo Iliste turnee Põhja-Ameerikas, Lauri Vaska ja Heino Susi visiidid Rootsi suvel 1962 ja lõppeks Ilmar Tammelo reis ümber maaima 1962-1963. Palju ideid oli võimalik üle anda suuliselt ja probleeme lahendada mees-mehe-vahelistes kõnelustes. Globaalseks toimetamiseks mõeldi välja uusi rutiine. Tähtsamad käsikirjad kopeeriti ja lähetati keerlema ümber maailma, nii et nende avaldamine järgmises numbris ei tulnud šokina kellelegi kolleegiumi liikmetest. Eri maade toimetused panid oma mõtted ja kriitika teele ringkirjades ja mitmel juhul helilindilegi. Kui "Vaba Eestit" oleks tehtud nüüdisajal, siis oleks kindlasti peetud ka telefonkonverentse ja vehendet videolinte.

Kolleegiumi laienedes tõusis muidugi tegevtoimetuse tähtsus. Alates nr-ist 56 proovitakse moodust, et üks tegevtoimetajaist oleks teisel pool ookeani - selleks saab Hellar Grabbi. "Vaba Eesti" lõppjärgus langeb toimetamise raskuspunkt Põhja-Ameerika mandrile. Nr 60 toimetatakse USA-s, kus trükitakse ka nr-id 61 ja 63. Seejuures viimase numbri tegevtoimetajaiks on Toronto kolleegiumi liikmed Arvo Naelapea ja Henno Sillaste. Vahepealne nr 62 aga toimetati ja trükiti Rootsis.

LÕPP

Miks lõppes ajakirja "Vaba Eesti" tegevus? Ammutavat ja ühest vastust sellele küsimusele on võimatu anda. Mütroo seminaril Soomes 1987 puudutati kohal olnud endiste kolleegiumi liikmete Arvo Naelapea, Vello Sootsi, Heino Susi ja Ivo Iliste poolt ehk tähtsamaid põhjuseid. Nende motiivide juure on kindlasti juhused hiljem tagasi tulla ja teha seda asjalikult ning nüansseeritult. Olgu siin vaid tähendatud, et suurt rolli mängis majandusliku koormuse kõrval ka mitmete muude ürituste esiletõus, mis hakkasid nõudma kolleegiumi liikmete suuremat panust. USA-s oli näiteks Hellar Grabbi üle võtnud ajakirja "Mana" peatoimetuse, Kanadas oli loomisel Metsaülikool jne. Igatahes näeme järgneva kahe aastakümne jooksul endisi "Vaba Eesti" toimetajaid-tegijaid rakendumas mitmete oluliste Eesti ja Baltikumi probleeme käsitlevate ja uurivate ajakirjade-organisatsioonide juurde.

Inimpõlv tagasi välja antud ühiskondlik-kultuuriline ajakiri "Vaba Eesti" oma kokku 57 andega pole veelgi aktuaalsust kaotand. Ajaline distants nõuab, et selles ilmund materjal oleks katalogiseeritud ja kättesaadav. On vajalik paika panna ka tegijate mälestused ja arhiiviandmed ajakirja toimetamisest ja talitamisest, eriti näiteks kogemustest mitmeaastase globaalse ühistöö alal.

REINO SEPP

Rühm "Vaba Eesti" tegijaid New Yorgis 1. juulil 1958. Ees Vootele Vaska, taga vasemalt Valvo Raag, Heino Ambros, Endrik Anvelt, Reino Sepp, Vello Sermat, Hellar Grabbi, Rein Grabbi ja Helmo Raag.

Koosolek Torontos 17. juulil 1958. Vasakult: Vello Soots, Henno Sillaste, Reino Sepp, Endrik Anvelt ja Rein Taagepera.

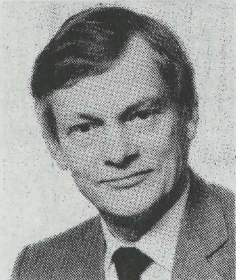

Kolleegiumi koosolek 29. mail 1959 Stockholmis. Vasakult: Helmo Raag, Harry Olt, Imant Rebane, Rein Marandi, Ivo Iliste.

Näitena ajakirja haardest (lisaks artiklis tsiteeritule) toon allpool loetelu 30-st tähelepanu väärivast kaastööst. Valik põhjeneb minu nüüdisetke nägemusel ega tarvitse ühtuda mõne teise lugeja omaga. Viited on antud, nagu ka artiklis, aastaarvu ja ajakirjanumbri kombinatsioonina. Nii näiteks tähendab notatsioon "62-54" "Vaba Eestit" nr 54, mis ilmus 1962. Loetelu on kronoloogiline, sulgudes seisev minu kommentaar. Lühend "jj" tähendab, et artikkel jätkub järgnevais numbreis.

Rein Marandi: Rahvusiseloome /Kriitikat Oskar Looritsa "Eestluse elujõule"/	52-4
Ilmar Talve "Siimeon": Kuidas kirjutada hea romaan /Veste/	54-7
Ivar Grünthal, Ilmar Laaban, Arvo Mägi: /Esimesed eestikeelsed limerikud/	55-11
Jüri Seim: Aatomsõja perspektiivid	55-14
Julius Mägiste: Eesti usk ja eesti keel /Kriitikat Looritsa usundiloole/jj	56-15
Max Lasberg: Heaoluriik vaekausil /Mõttevahetus A Renningiga sotsialismi üle/	57-23
Ivo Iliste: Manès Sperber - meie ajastu kirjeldaja	57-23
Harry Olt: Harmoonia areng ja 12-toonitehnika	57-24
Sigmund Freud: Armuelu üldisest alavääristamisest /V Linnuste tõlge/	jj57-24
Ivo Iliste: Noorsoo ideoloogilisi probleeme siin- ja sealpool raudees-riiet /Hilisema Nobeli laureaadi C Miloszi selleteemalise loengu anal./	58-29
Hellar Grabbi: Vaba maailma müüt	58-30
Vello Sermat: "Autoritaarne isiksus" viimaste uurimuste valguses	60-37
Ilmar Tammelo: Arutlus ülemaisest	60-37
Ilmar Laaban: Martin Heidegger - humanismi kriitik	60-38
Vootele Vaska: Bergson, Dewey, Husserl	60-39
Ilmar Laaban: Aafrika ja meie	60-40
Harry Olt: Elektroonilisest muusikast	60-40
Aleksander Loit: Kas sõita Eestisse? /Algus vaidlusele kodumaa küllastamisest/	60-41
Max Lasberg: Pessimistlik mustriotsija. Inglise kirjanik William Golding	60-41
Ilmar Laaban: Läänekultuurist maailmakultuurini	60-44
Vello Sermat: Väärtuste psühholoogilised alused	61-48
August Torma: Teise maailmasõja eelmäng /Eesti Londoni saadiku uurimus Moskva nõupidamisest, mis lõppesid Molotov-Ribbentropi paktiga/	61-49
Eduard Poom: Nõukogude Liidu statistika usaldusväärsusest	61-49
Ilmar Tammelo: Eksistentsialism ja psühhoanalüüs	62-51
Eino Tubin: Abstraktne film	62-52
Max Lasberg: Truudus vaekausil /Arutlus teemal "Ustavus ja reetmine"/	62-53
Eduard Poom: Marksistlik ja sovetlik kommunism	62-54
Ivo Iliste: Gerhard Zwerenz - süüdistus ja teeviide edasi /Ida-Saksa pagulaskirjaniku analüüs ja kriitika oludest idas, läänes ja arengumaades/	62-54
Ivar Ivask: Elades Eesti luulega	63-59
Johannes Klesment: Konstitutsiooni rakendamisest Eestis /Seaduste vastuolust konstitutsiooniga/	64-61

REINO SEPP

Sünd. 23.7.1926 Kuressaares. Rootsi tulnud 1944. Elab Stockholmis.

Hariduskäik: Kuressaare gümnaasium (1944). Stockholmi tehnikainstituut STI (1947 keemia). Stockholmi ülikool (1957 fil. kand. keemia, 1962 fil. mag.) Eesti Teaduslik Instituut (1952-62, eesti keel).

Tegevusalad: keemia õpetaja, toiduainetekeemik, laboratooriumi juhataja, ajakirjanduslik töö.

Avaldanud: "Eesti spordi leksikon" (1951), /koos Anja Sepaga/: "Eesti-soome eksitussõnastik" (1986), "19 armuballaadi Johanna Kranigi lauluklades" (1987), /koos Alan Kelly'ga/: Eesti His Master's Voice'i diskograafia 1901-1939 (1988).

Lapsed: tütreid s. 1962 ja 1966, poeg s. 1972.

SAJAND HELLA WUOLIJOE SÜNNIST

Viimasel ajal oleme võinud tähistada terve rea meie kultuurilukku jälgi jätnud isiksuste sajandi-sünnipäivi. Nende sekka kuulub ka Soome-Eesti ühiskirjanik HELLA WUOLIJOKI (sündinud Ella-Marie Murrik), kes nägi päevavalgust Taagepera Ala kõrtsimajas 1886, veetis suurema osa oma elust Soomes, kuhu ta jõudis õpingute tõttu ja kuhu ta püsima jäi ebielludes soomlasega. Hella Wuolijoki sai küllalt laialdase tähelepanu näitekirjanikuna alles selle sajandi kolmekümnendate aastate lõpul - olles niisiis jõudnud juba poolesajandilise vanusepiirini. Ta kirjutas olulisema osa oma toodangust soome keeles, kuid terve rida tema näidendeist tõlgiti varsti pärast ilmumist ka eesti keelde ja neid mängiti küllalt suure eduga enamikus meie kodumaa olulisemates teatrites. Ometi jääb küsimuseks, kuivõrd püsiv koht jääb Hella Wuolijoe toodangule niihästi soome kui eesti kirjandusloos. Kui tema näidendite omaaegset edu analüüsida, võib siiski tekkida tunne, et see suurel määral põhines tabaval olustikukirjeldusel ja "lokaalkoloriidil" - sellised väärtused võivad aga aja kuludes oma paeluvuse kaotada. Veel mõningad aastakümned - ja võibolla ei leidugi enam vaatajaskonda, kes oskaks ära tunda Häme (või ka Mulgimaa) suurtalude õhkkonda läinud sajandi algupoolel. Inimtüüpidega jäävad Hella Wuolijoe tegelased pääle mõne erandi tihti šabloonseteks ja mitte eriti huvipakkuvaiks. Kuid see on allakirjutanu isiklik hinnang, mida kirjandusloolased võivad õiendada. Peatume siin peamiselt Hella Wuolijoe küllaltki värvika ja dramaatilise isiksuse ja tema elukäigu kujunemise juures, mille tagapõhjaks on küllalt huvipakkuvad järgud niihästi Eesti kui Soome kultuurilises ja poliitilises lähiminevikus.

Hella Wuolijoki kuulus sellesse generatsiooni, keda võiksime nimetada "eesti ärkamisaja lapselasteks". See oli generatsioon, kelle vanemad olid

võinud saada võrdlemisi piiratud koolihariduse, kuid kes oma lastele iga hinna eest püüdsid anda kõrget ja kõige kõrgemat koolitust, saates neid suurte pingutustega ülikoolidesse, kunstikoolidesse või konservatooriumi. Neist tuligi terve rida kirjanikke, teadlasi, kunstnikke ja muusikuid, meie omariikluse aegse kultuuri tugisambad.

Hella Wuolijoki oli ligilähedaselt generatsioonikaaslane Gustav Suitsuga, Friedebert Tuglasega, Mart Saarega jne. Ta oli üks esimesi eesti naisi, kes saavutas akadeemilise hariduse ja teadusliku kraadi soome ülikoolis. Temast kujunes peale varemmainitud kirjandusliku positsiooni ka omal ajal küllalt silmapaistev kuju soome ärielus, seltskondlikus elus ja mõningal määral ka poliitikas. See elu, mis algas Ala kõrtsi einelauapidaja tütreana Taageperas oleks peaaegu võinud lõppeda sõjakohtu poolt spioonina surmamõistetuna Soome jätkusõja lõpupäivil, kuid heasoovlik saatus tegi siiski käände ja Hella Wuolijoe elutee lõppes heakodanlikus mugavuses memuaare kirjutades, Helsingi paremas linnaosas 1954. Hella Wuolijoe elukäik sisaldab veel tänaseni tumedaid laike ja küsimärke, kuigi sajandi-sünnipäeva puhul ilmus Soomes tema kohta terve rida biograafilisi artikleid ja raamatuid, 1987 ka väljavõtteid seni salastatud salakuulamisprotsessi materjalidest. Ka Eestis pühendati tema isikule ja loomingle sajandi-juubeli puhul uut tähelepanu: peeti ettekandeid, ilmus artikleid ja ilmus näiteks tema Niskamäe-näidendite sari Linda Viidingu tõlkes. (Viimatimainitu pidas ka Soomes rea ettekandeid kirjaniku kohta). Näib, et Hella Wuolijoe elukäigu kujunemisel on mitmeti oluliseks tegeuriks tema perekondlik põlvnemine. Niihästi isa kui ema pärinesid Mulgimaa suurtaludest ja nn. "mulgi uhkus" tundub olevat olulisi jooni Hella Wuolijoe isiksuses. Küllap oli see "mulgi uhkus", mis ta elu sihiks tõi härrasliku elustiili ja mõisate omamise - tal oli kaks mõisat üksteise järele: Marlebäck Iitti kihelkonnas ja hiljem Jokela Helsingi ligidal. Suurmaa omamise vajadus võis olla ka kompensatsioon isa saatusele: Hella isa, Ernst Murrik oli Karksi suurtaluniku Henn Murriku poeg, kellel päritud talule lisaks oli rendile võetud ka karjamõis. Kuid perekonna olukorda tuli drastiline muutus Henn Murriku enneaegse surmaga. Arvuka lasteperega lesknaisele ei renditud enam karjamõisat ja sugulased oskasid ka päristalu tal käest võtta - Ernst Murriku ema kasvatas oma lasteperet kitsastes oludes saunakambris ega võinud neile kihelkonnakoolist kaugemale ulatuvat haridust võimaldada. Noor Ernst tajus olukorra ülekohut, muretses omale iseõppides juriidilisi teadmisi ja alustas protsessi isatalu tagasisaamiseks. Protsess luhtus, kuid omandatud teadmisi sai ta hilisemas elus "nurga-advokaadina" kasutada. Ernst Murrik oli ajajärgule tüüpiline idealist ja naiivne kaunishing, ta pidas elu jooksul mitmesuguseid ameteid, teda peeti "tuulepeaks". Kui ta noore vallakirjutajana Taageperra saabus

ja seal kauge sugulase, kuulsa suurtaluniku Lupe Ott Kokamäe tüdarta kosis, keeldus Ott teda koduväiks võtmast. Noorpaar rentis Ala kõrtsis einelaua ja Ala kõrtsis sündis esimene laps, Elsa-Maria. Helle ema, Lupe Oti tüdarta Kadri oli ilmselt see, kes perekonna majanduselu realistlikult juhtis. Rikas isa oli lasknud tal mõninga aja koos saksa aadlipreilidega saksa-pensionaadis lihvi saada ja saksakeelse "lihvi" sai ka hiljem tüdarta. Perekond kolis nimelt Valka elama ja tüdarta pandi saksakeelses kooli. Isa avas raamatukaupluse, mis aga puuduva ärivaimu tõttu eriti ei õnnestunud - perekonna liikmed võisid näiteks vajaduse puhul alati äri kassast raha võtta. Praktiline ema rentis karskusseltsi einelaua ja pidas seda. Suveti võis arvukaks kasvanud lastepere vanaisa Lupe Oti suurtalus jõudu koguda. Ernst Murrik oli suur Tõnissoni austaja ja sellega sõprusvahekorras. Kui Hella kuueteistkümnendaastasena Tartusse saadeti oma hariduskäiku sealses mainekas Puškini-nimelises tüdarta-lastegümnaasiumis jätkama, liitus ta seal ka ärksamate kooliõpilaste grupiga, millist Jaan Tõnisson oma juurde koju kutsus. Siin tutvus ta Gustav Suitsu, Friedebert Tuglase ja teistega. Ta oli kaasas laineid löövas demonstratsioonis Mihkel Veske haul ja samuti keelualuse õpilaste peo korraldamisel. Kirjanduslik fantaasia ja suleosavus ilmnes varakult mõningates lühikirjutistes, milliseid Jaan Tõnisson vahetevahel ka oma "Postimehes" ära tõi. Hella Murrik lõpetas Puškini gümnaasiumi 18 aastana kuldaurahaga ja hõimuvaimustuses oleval isal oli kindel nõu teda Helsingi ülikoolis rahvateadusi õppida lasta. Komplikatsioone tõid selle ülikooli takistavad määrused teistest maadest tulevate üliõpilaste suhtes, kuid pääsetee leiti asjaoludes, et need, kes juba mingisse teise tsaaririigi ülikooli sisse oli kirjutatud Helsingi õppeasutusse ilma takistuseta üle võisid minna. "Vaheastmeks" valiti Bestuštsevi nimeline naiste-ülikool Peterburis, kuhu kuldauraha Puškini gümnaasiumist sissepääsu pidi tagama. Kuid ka siin tekkis komplikatsioone: selleaastane sisseastujate arv oli juba täis ja eesti tüdarta-lapsel soovitati paar aastat oodata. Murriku väide, et sisseastumine oleks ainult fiktiivne üleminekuvormel Helsingi ülikooli, ei äratanud sümpaatiat, ega mõjustanud positiivselt ka haridusministrit, kelle juurde energiline tüdarta-laps isa sõprade vahendusel audientsi sai, et erilist soovituskirja Bestuštsevi instituudi jaoks paluda. Kuid juba sel puhul ilmnes saatuse ootamatu heatahtlikkus Hella Murriku suhtes, mis ka hilisemas elus teda laskis nagu kassipoega "käppadele kukkuda", ka näiliselt kriitilises olukorras. Käesoleval puhul oli pööravaks teguriks ministri suur koer, kes pärast ebaõnnestunud audientsi ministri ooteruumis nutva tüdarta-lapse põlvedele oma pea pani ja talle haledalt otsa vaatas. Minister juhtus liigutavat pilti

nägema, ta süda pehmenes, Hella sai oma soovituskirja ja oli juba samal sügisel Helsingi ülikooli erakorraline üliõpilane, peaaugina rahvateadused ja rahvaluule Aino Kallase venna prof. Kaarle Krohni juures. (Hella Murrik oli Aino Kallast Tartus Tõnissoni seltskonnas tundma õppinud ja ka sellelt prof. Krohni jaoks soovituse saanud). Opingud sujusid võrdlemisi vaevatult ja normaalse ajaga. Prof. Krohn võttis eesti tütarlapse abijõuks Helsingisse deponeeritud dr. Hurda rahvaluule kogude korrastamisel ja ka oma magistritöö aine valis Hella Murrik sellest valdkonnast - teemaks oli "Vaenelaps ema haul".

Ülikooli päevad tõid aga ka kaasa tutvumise tulevase abikaasaga ja määrasid nii alaliseks Soome jäämise. Nagu veel tänaseni, liitusid soome üliõpilased oma kodu maakonnale vastava "osakonnaga". Hella Murrikul kui väljaspoolt tulnud oli vaba valik ja ta valis Häme osakonna, kuna selle jõuka maakonna suurtalud meenusid lapsepõlve Mulgimaa olustikku. Osakonnas tutvus ta jõuka Wuolijoe suurtalu poegade, kes paradoksaalselt olid veendunud ja poliitiliselt aktiivsed marksistid. Nende isa, parempoolne kogukonna poliitik, olevat kommenteerinud: - see on igati õige, minu poegadel ei ole midagi ja nad võivad nende juurde kuuluda, kel midagi ei ole. Minul on - ja mina tean, kuhu ma kuulun! Vanaperemees oli ilmselt samasugune "kuldsuu" ja oma rabavate repliikide tõttu kuulus, nagu poeg Sulo, kellega Hella Murrik abiellus. Lisagem paranteesina, et kange vanaperemees oma punaseid ja boheemlikke poegi siiski täiesti ilma majandusliku toeta ei jätnud, kui tõeline vajadus ilmnes. Niisiis teatud paralleel Lupe Oti suhtumisele Hella vanemate abiellumisel.

Sulo Wuolijoki oli riigipäeva saadik, armastas seltskonda ja restoranielu. Nagu kunagi ta ema, oli Hella see, kelle õlul lasus perekonna praktiline elu. Perekonna koosseisu oli ju ka üsna varsti lisandunud tütar Vappu.

Vennakesed Wuolijoad olid noore eesti tüdruku juba nende tutvuse ajal kaasa viinud selleaegsetele marksistlikkude üliõpilaste poolsalajastele kooskäimistele. Valga saksa koolis nähtavasti tugeva romantiseeriva kalduvuse saanud Hella mõjutus ilmselt sügavalt neist küünlavalgusel toimuvaist keldri- kokkusaamisist. Näib, et temast sai imekiiresti veendunud marksist ja nähtavasti ka ilma erilise kriitilise mõtlemiseta. Kui Sulo oma noorele naisele ühes vasakpoolses ajalehes palgalist tegevust vahendas, anti Hella ülesandeks lehe teatrikritika. Nagu ta ise oma mälestustes kirjutab, lähtus ta oma kriitikat kirjutades värskest veendunud marksistina ennekõike sellest, kas näidendi autor oli marksist ja kas

teoses leidusid vastavad ideed. Lavastaja ja näitlejate panused jäid tahaplaanile - tulemuseks olid kaebekirjad lehele teatritelt ja noorproua ümberpaigutamine teisele tööle. "Taipasin isegi oma viga, kui hiljem ise näidendeid kirjutasin", lisab ta. Episood valgustab ka ümbruse hilisemat mitte eriti tõsist suhtumist Hella Wuolijoe poliitilisse veendumusse ja ka poliitilisse tegevusse, mida ta ise küll kaalukaks pidas, kuid mis nähtavasti päämiselt piirdus "poliitilise salongi" pidamisega ja inimeste vahel suhete loomisega. Kuid sellega oleme sündmuste käigust veidi ette jõudnud.

Alanud esimene maailmasõda lõpetas Hella Wuolijoe senini kestnud abitöö dr Hurda rahvaluulekogude korraldamisel. Samuti lükkusid teadmatusse tulevikku tema doktoreerumisplaanid eesti rahvaluule alal. Kuid 1913 valmis tema eestikeelne ja koduümbruse ainealine romaan "Udutagused", mis Eestis teatud tähelepanu pälvis ja valitud osadena ka kooli lugemisvarra liideti. Töötamisest rahvaluulega jäi käsikiri tema poolt rahvaluule sugemeist koostatud "Eesti eeposest" (H.W. väljendus) nimega "Sõjalaul", mille Bertold Brecht aastakümneid hiljem saksa keelde tõlkis ja kuuldavasti lugulaulust vaimustatud oli. Eestikeelne versioon nägi trükimusta alles meie päivil ja oli allakirjutanule pettumuseks: autori arusaam meie rahvaluule rütmist ja keelemuusikast ei tundnud eriti sügav olevat.

Ettevõtlik noor naine otsis ja leidis sissetuleku järgnevail sõja-aastail ärimaailmas, näidates sel alal ilmset osavat kombineerimisvõimet ja fantaasiat. Alul keelioskava tõlgi ja sekretärina, varsti ka juba suhteid loova esindajana, oli ta hinnanguis järjest tõusvalt sõja-aegsete import - eksport tehingute teenistuses. Oma mälestusköites "Minust tuli ärinaine" kirjeldab ta fantastilisi suurtehinguid kohvilaadungite vahendamisel Lõuna-Ameerikast Skandinaavia-maadesse ja näiteks suuremääralise suhkrupeedi-seemnete koguse vahendamist Venemaalt Ühendriikidesse. Keeleoskus ja nähtavasti ka küllaldane tutvusring viimaseid päivi elaval Tsaari-Venemaal olid siin nähtavasti abiks. Esimese maailmasõja lõpp-periood leiab ta suure ameerika firma filiaali teenistuses Helsingis ja samal ajal on ta juba ostnud Marlebäcki mõisa ja maja Helsingis. Äritegevus, nüüd juba isiklikul juhtimisel jätkub ka pärast sõja-aegsel aastakümnel ja nüüd metsaärise ja saetööstuse valdkonnas. "Süvenesin saetööstuse tehnikasse ja alustasin väikese saeveskiga oma Marlebäcki mõisas", kirjutab ta mälestustes. Kuid varsti leiame ta suuremõtmelise saetööstuse juhina Nõukogude-Karjala piiril. Puitmaterjal tuleb teiselt poolt piiri, kus tema endiseid vasempoolseid ülikoolikaaslasid on juhtival poliitilisel kohal. Töödeldud

materjal läheb edasi ekspordiks, Hella Wuolijoele on nimi ärimaailmas ja teda loetakse miljonäriks. Abikaasast on ta juba kahekümnendate aastate alul lauhutanud, oma mõlemad vanemad on ta Soome toonud ja neile Marlebäckis omaette ruumika maja ehitanud. Ka õe- ja vennalapsed on mõisas teretunud külalised. Luksuslikus Helsingi korteris koguneb kultuurne ja poliitiline salong, külaliste seas on tuntud nimesid kõikidest parteidest, ka valitsuse liikmed. Hella Wuolijoele ekstravagantsed toaletid ja kübarad on Helsingis kõneaineks.

Kriisiaastad kolmekümnendate aastate alul vähendavad metsaäride võimalusi. Hella Wuolijoki, kellel pidevalt on olnud ärisuhteid Nõukogude Liiduga, töötab nüüd ka Nõukogude nafta impordi alal Soomes. Ühtlasi alustab ta uuesti vahepeäl kõrvalejäänud kirjanduslikku tegevust - nüüd peamiselt näidendeid kirjutades. Kodumaisele näidendite võistlusele saadab ta näidendi "Koidula", mis auhinnale jõuab ja mida ka mõningat aega mängitakse. Veidi hiljem saadab ta avaldamiseks romaani "Uduguste Leeni Tartus", mis aga jaheda vastuvõtu saab. Autorile heidab arvustus ette kohmakat ja vananenud keelt, mille redigeerimisega suurt vaeva tuleb näha. Hella Wuolijoki otsustab nüüdsest alates ainult soome keeles kirjutada. Temalt ilmub poliitiliselt tendentslik näidend "Seadus ja kord", mis autori vastu vaenulikkust tekitab nii et ta paremaks peab oma järgnevad tööd Juhani Tervapää varjunime all avaldada. Osalt Wuolijoele talus, osalt Marlebäcki ümbruses nähtu ja kuuldu alusel loob ta "taludraama" "Niskamäe naised", mille aga Kansallisteatteri tagasi lükkab. Kuid näidend hakkab huvitama Helsingi teise olulisema teatri "Kansanteatteri" juhti, lavastajana hinnatud Eino Salmelaist. See teater on kriisiolukorras; värske ja uudne näidend võiks päästerõngaks osutada. Juhani Tervapää nime taga peituja avastatakse varsti ja autoriga nõu pidades antakse näidendile "teatrilisem" kuju ja tehakse rida muudatusi. Hella Wuolijoele laenatakse näidendis vajalik saalimööbel, kuna teatril puudub raha. "Ega seda kauaks tarvis ei ole", lohutatakse laenajat. Kuid tükk läheb ootamata eduga, näitlejad ja lavastaja on teinud oma parima ja vaatajaskond aplodeerib äratundvalt "tüüpilistele Häme kujudele" - eriti Niskamäe vanaperenaisele.

Selles osas saab varsti ka kiiduavaldusi Liina Reiman, "Estonias", kuhu näidend tõlgituna jõuab. "Niskamäe naised" mängitakse mitmete maade teatris. Muuseas ka küllalt edukalt Hitleri aegses Hamburgi Linnateatris. Alles kui kuulatakse, et autor olevat "kommunist" võetakse tükk kavast. Sellepääle kirjutab Hella nõrdinult oma rootsi tuttavaile: "Kes on enne kuulnud, et miljonär oleks kommunist!" Niisiis on Hella Wuolijoki saavutanud maine näitekirjanikuna ja tema järgnevail näidendeil ei ole

raskusi lavale pääsemisega. Ta kirjutab "Minister ja kommunisti", "Juuraku Hulda" ja Niskamäe sarjas terve rea: "Niskamäe noorperenaine", "Niskamäe Heta", "Niskamäe leib" ja lõpuks "Mis nüüd edasi, Niskamäe". Ükski neist ei saavuta siiski esimese näidendi täit paeluvust, kuid on küllaltki edukad ja ka sissetulekut andvad.

Teine maailmasõda toob Hella Wuolijoe ellu dramaatilise järgu. Oma mälestustes väidab ta, et tal Soome ja Nõukogude Liidu vahelise Talvesõja lõpul rahulepingu sõlmimisel oluline osa oli Soomele kasulikumate tingimuste "väljakauplemisel". Kaasa olevat siin mänginud tema lähedane sõprus nõukogude saadikuga Rootsis, Alexandra Kollontaiga. Samalaadset osa olevat ta tahtnud ka järgneva jätkusõja lõpetamisel mängida ja see olevat olnud põhjuseks tema kontaktipidamisele venelaste esindajatega. Tõsiasi jääb, et ta jätkusõja lõpp-perioodil sattus sõjakohtu alla ja ainult nagu ime kombel eluga pääses. Oma 1987 ilmunud teoses "Kahe naise sõda" kirjeldab Pekka Lounela nüüd teatud ulatuses vabaks antud ülekuulamisprotokollide alusel Hella vastu suunatud salakuulamisprotsessi. Hella Wuolijoe juurde, Marlebäcki asemele ostetud Jokela mõisasse saabus 1943 Nõukogude Liidust naislangevarjur Kerttu Nuorteva, kelle Ameerika kaudu Venemaale emigreerinud vanemad Hella kunagi oli tundnud. Noorel ja ilusal langevarjuril oli ülesandeks sõdapidavas Soomes agentide võrk luua. Kirjaniku peitenimega tähistatud Hella Wuolijoke oli talle soovitatud usaldatava tugipunktina, võimalikult ka maskeeriva töödandjana. Langevarjur tõi Hellale soovitusel, võimalikult pea Stockholmi reisida ja N.Liidu esindajatega ühendus võtta. Mis ka toimus: Hella Wuolijoki sai tutvuste vahendusel loa Stockholmi operatsioonile sõita, kuna haiglate olukord sõjas olevas Soomes jättis soovida. Ta kohtas vastavaid isikuid ja tõi tagasipöördudes kaasa nähtamatu tindiga kirjutatud teate langevarjurile. Nii Hella Wuolijoki kui langevarjur vangistati julgeolekupolitsei poolt mõni kuu hiljem, valve all olid nad olnud juba alates langevarjuri saabumisest. Vangistati ka rida isikuid, kellega Kerttu Nuorteva oli kontakti võtnud. Ülekuulamistel väitis Hella kaljukindlalt, et tema ainukeseks sihiks oli olnud diplomaatiliste kontaktide kaudu Soomele soodsate rahutingimuste loomine, kuna langevarjur ilma varjamata temale tehtud ülesande ülestunnistas, samuti väitis, et teda oli kirjaniku kui usaldatava ja asjale kasuliku isiku juure saadetud. Ülekuulamiste jooksul tekkis mõlema naise vahel ägedaid sõnavahetusi, mõlemad said süüdimõistva otsuse, kuid pääsesid armuandmise kaudu eluga, Kerttu Nuorteva tegi täispöörde ja kirjutas raamatu "Olin nõukogude kasvandik", kuid pöördus

pärast rahutegemist vabatahtlikult Nõukogude Liitu tagasi, kus tal oli mees ja poeg ja kus ta mõisteti kümneks aastaks laagrisse. Hella Wuolijoki, kes vangistuse ajal oli saanud oma mälestusi kirjutada ja keda sääl oli küllaltki leebelt koheldud, tegi hiljem kibestunud kommentaare "temale tehtud ülekohtu" suhtes. Nagu alguses mainitud, jõudis ta järgnevail aastail kodanlikku hääollu tagasi. Oli Rahvademokraatide võimuloleku ajal Raadiošefiks (1945 - 1949) ja hiljem ka riigipäeva saadikuks.

Tema maine Soomes oli sõjaaegsete sündmuste tõttu mõningal määral kannatanud, võis esineda iroonilisi kommentaare ja toodi esile ka tema mitte-soome päritolu. Aeg on palju tasandanud ja sajandi-juubeli puhul nähti temas jälle soome nime rahvusvahelistele lavadele viinud näitekirjanikku.

Kasutatud allikad: Hella Wuolijoe mälestused, Pekka Lounela "Hella Wuolijoki, legend juba eluajal", Pekka Lounela "Kahe naise sõda", rida artikleid juubeli puhul.

MANNJ VAREP

MANNJ VAREP

Sünd. Sarv, pärineb Tartust, kus ta isa oli ülikooli õppejõud. Saabus Rootsi "paadipõgenikuna" 1944 a. oktoobris. Kutsealaliselt töötanud arhitektina, peamiselt kiriklike ehitiste ja orelite alal. On viimasel aastakümnel olnud "Eesti Päevalehe" kaastööline kultuuri alal, retsenseerides peamiselt muusikasündmusi.

metroo

MIDA SEE METROO ENDAST KUJUTAB?

METROO (Metsaülikool Rootsis) alustas tegevust 1976 a sügisel. Algatajaid huvitasid Eesti probleemid ja tulevik nagu teisigi pagulasi, vaja oli aga vabamaid ja avaramaid raame, kui need mida pagulaskonna avalikkus üldiselt võimaldas. See tunduvalt noorem põlvkond -võrreldes sellega mis paguluse algaastast tänaseni meie avalikku arvamist kujundavad - tahtis oma huvis minna sügavamale kõigis küsimusis mis puudutab nii möödunut kui Eesti tulevikku. Selline sügavikuti teadmiste või uute lahenduste otsimine, asjade igakülgne arutamine, eeldab mõtte- ja vähemalt algsest eelarvamistest vabadust. Pagulusavalikkus, mis küll rootsi ühiskonnas elades on harjunud vaba debati ja vaba ajakirjandusega, polnud harjunud et eesti lööksõnu ja stampe seati küsimuse alla. Eriti oli poliitiliste lahenduste või üleminekuvormelite otsimine Eestile ning vahekordade loomine kaasaegse Eestiga kohatu ja lubamatu ka kui kõneaine. Metroo kooskäimiste päevakorral oli ja on aga ka väliseestluse edasipüsimine, eriti aga eesti keele küsimused ning laste kasvatamine eestikeelseiks. Metroo reageeris eesti keele taganemisele ning lohakusele välismaa eestlaste hulgas rangelt eestikeelsete seminaride korraldamisega ning muidu täielikult eestikeelse tegevusega. Endaharimine on olnud üks eesmärke ja selleks on jõudumööda õppe- grupid tööd suviste seminaride kõrval harrastatud.

METROO seminare on tänaseni peetud seitse, kaheksas toimub Eestis. Loenguid on olnud saja ümber. Seminari peateemadeks on olnud näiteks: Eesti rahva edasipüsimise võimalused, Eesti tulevik, Globaalne eestlus. Ainestikku on käsitatud sageli kriitiliselt ja mitme eriala tulemuste taustal. Seminaridel on esinenud ettekannetega Rein Taagepera, Hain Rebas, Tõnu Parming, Felix Oinas, Aleksander Loit, Enn ja Helga Nõu, Peeter Sepp, Valter Rand, Tiiu Salasoo, Heino Susi, Eda Sepp, Virve ja Raimo Raag, Juhan Talve, David Papp, Raimond Kolk, Reino Sepp, Ilmar Laaban, Andres Küng, Peeter Puide, Hille Jaanusson, Vello Salo, Jüri Seim, Leena Männik, Toomas Ilves, Olev Träss, Udo Tohver, Alur Reinans, Katrin Maandi, Anatol Renning ja veel palju teisi.

Seminare on peetud Trollebo metsanduskoolis, Ojamaa suvekodus, Eesti skautide Metsakodus ja viimati algusega Stockholmi Eesti Majas ja lõpetades Soome Kausalas. Alati on püütud seminari kava mitmekesistada vastavat ümbrust ärakasutades.

Kõige enam on seminarist osavõtjaid olnud umbes 100, tavaliselt aga 60 - 70.

METROO toetuseks on loodud METROO UHING mille korraldusel toimub kirjandusõhtud, õpperinge ja muud. Uhingul on 120 liiget. Praegune esimees: Dr Jaan Uustalu.

Metsaülikoolist Rootsis

Metroo esimehe Enno Klaari tervitus-sõnavõtt Metroo vastuvõtul Balti Konverentsist eestlastest osavõtjatele ja eestikeelsetele delegaatidele. (5.6.87 Stockholmis).

**Eesmärk.
§1.
Ühing
Metroo
(Metsaülikool
Rootsis)
on
ideeline
ühing
ja
koondab
isikuid
kes
on
huvitatud
eesti
probleemidest
ja
eesti
rahva
tulevikust.
Neid
küsimusi
arutab
Metroo
ajakohasel
viisil
ja
tänapäeva
maailma
olukordade
valgusel.
Oma
töö
ja
tegevusega
töötleb
Metroo
väliseestluse
edasipüsimist
elavas
kontaktis
eesti
rahva
ja
kultuuriga
kodumaal.**

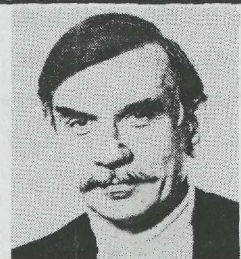
Metroo on õieti lühendus nimest Metsaülikool Rootsis. Et lühendus assotsieerib maa-aluse liiklemise, kohtumiste ja kontaktide loomisele. see teeb Metroo mõiste nii laiemaks kui ka täpsemaks.

Küsites, et miks just metsaülikool, siis on see sellest, et oleme üks sellenimelise liikumise haru. mis sai alguse umbes 20 a. tagasi Kanadas. Nüüd, 20 a. hiljem. (aastal 1987) on neli erinevat metsaülikooli seminari/konverentsi samal aastal: MÜA (Metsaülikool Austraalias) oli jaanuaris. Mülk (Metsaülikool Läänerannikul) toimub juulis seoses Lääneranniku Eesti Päevadega Vancouveris. meie enda Mütroo 87 on Stockholmis ja Soomes 1-10. augustil (kusjuures 25 osavõtjat ülemeremaadest) ja siis päris MÜ, Metsaülikool Kotkajärvel augusti lõpul. Peale selle toimub Kotkajärvel, Torontos, ka esimest korda „Metsakool“ kuna on osutunud vajalikuks ka alam-aste eesti põhiteadmiste omandamiseks,

kuna Metsaülikool põhimõtteliselt on üliõpilasnoorusele mõeldud.

Rootsis on areng olnud pisut teistmoodi kui ülemeremaades. erinevus pole siiski nii suur et selle juures oleks vaja siinkohal peatuda. Niipalju vast, et Metroo on umbes kümme aastat tegutsenud ning võtnud kindla organisatsiooni kuju (ühing). Tegevus seisneb peamiselt nädalaliste seminaride korraldamises, jõudumõõda kirjastustegevuses (kaks raamatut ning viimane näide on äsja ilmunud „Aja Lugu“, vihik mis käsitleb eesti keele olukorda siin võõrsil). Korraldame ka teisi, peamiselt endahariduslikke, kokkutulekuid. Vajab mainimist veel üks aspekt, mis päistab eesti ühiskonnalegi siin olema ebaselge, nimelt et metroo grupp ükikisikutena kannab ülal väga suurt osa eesti elust ning aktiivsusest ka väljaspool Metrood. See osa välistatakse nende poolt kes on vastu n.n. „suhtlemisega Eestiga“

Metroo on niisiis kogu inimesi, kes tõsiselt hoolivad Eesti maast ja rahvast, keelest ja kultuurist. Miks Metroosse koondutakse, on sellepärast, et tänapäeva propagandistlikus ja ebaausas maailmas on vaja kohta kus saab asju arutada nii ausalt ja objektiivselt kui võimalik. Kui me arutame ja arvustame Eesti Vabariiki, Eesti olukorda praegu ning meie enda ühiskonda Läänes, siis vaid selleks, et meil (kõigil) on vaja igas olukorras teada ja tunda tegelikkust ning fakte. Me usume ka: Vaatamata asjaolule, et Eesti on sõltuv valitsevast maailmapoliitilisest olukorrast, on siiski olemas eestlastele ka mingi eesti kontsept, mida ei maksa silmist lasta üksipuha mis lipu all me muidu asume. /- - - - 30

ENNO KLAAR
Sünd. sept.1933 Orissaares
Rootsi jõudnud 1947
Tegevus: kvaliteedišeff, müügiinsener.
Skautlus, ASPEKTI toimetaja,
AJA KIRJA toimetaja.
Lapsed: tütar s.1961, poeg s.1964

Peale seda lühikest sissejuhatust on põhjust küsimus Metroo seada suuremasse seosesse enne kui kirjelduses edasi läheme. "Suurem seos" seisneb Metsaülikool Kanadas (Mü) lüheldases tutvustamises, sest sealt see kõik algas ja levines; ka on pool esitatud küsimusest sellega vastatud kui teab Metsaülikool Kanadas tagapõhja. Metsaülikool Mü kõrvutada võrdluseks Metrooga on kasulik veel sellepärast, et esineb erinevaid arvamisi sellest mis nendel kahel asjal üldse ühist on. Niisiis katsun anda lühiülevaate mõlemast. Mü tutvustamisel kasutan peamiselt Olev Trässi andmeid Mü Albumist, mis ilmus Heino Susi toimetusel 1984. Olev Trässi artikkel kannab pealkirja "Kotkajärve Metsaülikool: Loomine, algaastad ja põhilised suunad".

Prof. Olev Träss (s. 32), kes peale gümnaasiumi lõpetamist Stockholmis asus edasi Torontosse, sai varakult juhtivaks isikuks ühiskondlikus elus. Kõigi muu kõrval on ta üks Mü algatajaid, juhatajaid ja edasi viijaid tänaseni. "Mü asutamise õigesti hindamiseks tuleb arvestada eesti pagulasühiskonna olukorda ja selles esinenud pingeid 60-ndatel aastatel, eriti Torontos", ütleb Olev Träss oma põhjalikus artiklis. Kahjuks saab seda siin ruumi puudusel teha ainult vihjamisi.

METSAÜLIKOOLI ASUTAMINE

Esimene impulss Noorte Rahvaülikooli vajadusest, Mü taoliseks ürituseks, tuli 1965 KLENKI (=Kesk-Lääne Eesti Noorte Koondis)päeval. Uus suurem samm peale seda võeti järgmisel sügisel Kotkajärve "Noorte Sügiskulla Päeval." Seal otsustati kutsuda kokku noorte-organisatsioonide esindajad küsimuse arutamiseks. Esindajate kokkutulekul (21 nov. 1966) kandis Heino Jõe ette Noorte Rahvaülikooli mõtte. Läbirääkimistest USA noorte keskustega, peamiselt KLENK-iga, andis aru O.Träss. Lepiti kokku ajas ja kursuse kavas, mis pidi hõlmama rahvuskultuurilisi andmeid nii teoreetilisel (eesti keel, kirjandus, ajalugu, ühiskondlikud probleemid, ideoloogia jne) kui ka praktilisel (rahvatants, võimlemine, laul jne) pinnal. Toronto Eesti Skaudisõprade Selts andis Kotkajärve püsilaagri tasuta kasutamiseks, Toronto Eesti Ühispank andis toetust. Rahvaülikooli - nüüd juba lihtsalt Mü-ks nimetatud - patroonideks paluti konsulid Johannes E Markus Kanadast ja Ernst Jaakson Ühendriikidest.

PÕHILISED SIHID JA EESMÄRGID

Algselt pisut erinevatest arvamistest kujunes välja selge süntees ja tekkisid selged põhimõtted millele tegevus rajati. Näiteks, noorte rahvusliku kasvatuses puudustest, ebaõnnestumistest ja kriisist õppinult taheti vältida hüsteerilist pealiskaudset eestlust ja rahvustunnet -

eestlus olgu siiras. Taheti veel vältida kodudes ja ühiskonnas valitsenud "käsukorras eestlust" millest oli aina kurbi kogemusi. Rahvustunnet tuli õhutada vabalt ja surveta, anda noortele suure vabaduse ehtsaks tunnetuseks. Väljaspool Eestit sündinutel ei ole eestlus absoluutne ega endastmõistetav: rahvustunde olemasolu -eestlane või mitte - on vaba valiku küsimus. Valiku tegemiseks on aga vaja teadmisi ja informatsiooni seoses eesti probleemistikuga, "kohustuslik" eestlus välja vahetada sisukaks eestluseks.

Olev Träss: "Sisuliselt mõtestatud valiku tegemiseks on vaja palju võrdlevat andmestikku, palju põhjalikult läbimõeldud teadmisi. Tagapõhja loomine selleks valikuks on Mü kõige tähtsam ülesanne. Suurem osa teistest eesmärkidest on seilest olenevad".

Primaarseks vajaduseks pädeva otsuse tegemisel on eesti keele tundmine. Seepärast rõhutab Mü kõikjal eesti keelt. Eesti keel on ka osa õhkkonnast mis valitseb kõigis omavahelistes Mü läbikäimistes. Vajadus oli teadmiste kättesaadavaks tegemine, ukse praotamine tõeliste eesti vaimuvarade juurde. On oluline, et teadmisi antakse edasi ausalt ilma erilise tendentsita. Eesti probleeme ja eestiainelist materjali tuleb võrrelda samalaadse aineistiku ja arengujoontega Euroopast ja mujalt maailmast. Lähenemisviis peab olema vaba poiiitilisest demagoogiast. Eeskujuks peab olema akadeemiline lähenemisviis -kus asju analüüsitakse igakülgselt- ja tõsine akadeemiline tase nii objektiivsusest kui käsitlusviisilt.

MÜ JA EESTI

1964. aasta P.-Ameerika Eesti Päevadel oli peakõneleja Heino Jõe. Ta ütles selgelt välja (võibolla esimest korda avalikult) seisukoha: "Meie suur vend on Eestis. Oleme üks eestlaste pere, üks eesti rahvuskeha. Väikesed vennad on välismaal laiali, suur vend on aga kodus - Eestis". Sel ajal valitses nimelt mitmel pool vaade, et üks eestlaskond on Eestis ja ilmselt muutumas kommunistlikuks, kuna teine eestlaskond, see mis on välismaal, püsib rahvuslikult tervena ja elujõulisena. Nii üllatav kui see ka praegu näib, oli üheainsa, kuigi füüsiliselt lõhestatud eestlaskonna mõiste aastal 1964 paljudele üpris uudne. Selle ja selles suunas liikuvate seisukohtade vastu olid varasemad ja teised jäigad seisukohad mis mõistsid hukka igasuguse kontakti Eestiga, kuid mis said erilise hoo samal sügisel peale Heino Jõe kõnet, mil kirjanik Rudolf Sirge N.Eestist külastas Torontot, millest tekkis (temaga kontaktidest) uskumatu eeslaskonna lõhenemine ja mürgitus.
/.../

Sellised olid olukorrad (millest paremini arusaamiseks siiski lugeja peaks lugema O.Trässi artiklit terves ulatuses) mille taustal Mü tekkis.

Loodava Mü tegevuse aluseks pidi olema selge arusaamine, et meie nagu terve

eesti rahva juured on Eestis, et eesti rahvas on tervik.

Olev Träss: "Sellest arusaamisest pidi tekkima vajadus tundma õppida ja huvi tunda kõigi vastu, mis juhtub Eestimaal, mis juhtub eesti rahvaga, missugused on olukorrad Eestis nii poliitilisest, majanduslikust kui kultuurilisest vaatekohast. Keskendus oleks tervel eesti ühiskonnal, mitte vaid meie kitsal pagulasühiskonnal".

MÜ JA ÜHISKOND

Eesti ühiskonna Kanadas reaktsioon Metsaülikoolile oli üldiselt heatahtlik, kuid ka mitmesugune. Üheltpoolt anti Mü-le kultuuriauhind Eesti Kultuurikogu Kanadas poolt selle eest et Mü teeb hästi ja edukalt eesti rahvuslikku tööd. Teiselt poolt üheks kurvaks näiteks aga RVN (Rahvusliku Välisvõitluse Nõukogu) kiri Mü-le, mis väitis et Mü häbistavat Eesti Vabariiki ja hävitavat meie ühist võitlusrinnet kommunismi vastu, kuna seal esinevad lektorid olevat tendentslikud ja vasakpoolse kallakuga.

Olev Träss: "Paljud tundsid rõõmu ja otse vaimustust Mü rahvuslikult elustavast tegevusest ja jagasid Kultuurikogu kiitvat seisukohta. Oli aga ka teisi, kes arvasid, et tegemist on salaseltsiga või "vasakpoolsete pesaga". Mü juhatusel on siin omajagu süüd, kuna rõhk asetati rohkem tegelikule tööle kui välissuhete kultiveerimisele. Halvad kuulujutud tikuvad kiiremini levima kui head, ja asjalikku informatsiooni Mü tegevusest oli eestlaskonnal kahjuks liiga vähe".

METSAÜLIKOOI LEVIK ÜLE KOTKAJÄRVE PIIRIDE

Ikka ja jälle arutati seda, et Mü tegevust oleks vaja laiendada nii ajalisel kui ruumilisel. Peale mitmesuguste hargnemiste (MÜTT, MÜKS, Mürinad, MÜLA, MÜLK) oli esimeseks suureks territoriaalseks levimiseks Mü ideestiku ja läbiviimise laiendamine Austraalia mandrile - esimene MÜA läks käiku kaks aastat peale Mü esimest kursust Kotkajärvel. (18. MÜA toimus peale ESTOt 1989 jaanuaris)

Üks suurimaid muudatusi leidis aset aastal 1974, kui Mü kolis üheks suveks ära Soome. Üheks Soome mineku motiiviks oli pakkuda suuremale arvule Rootsi eestlastele võimalust Mü-ga tutvumiseks ja Mü-st osavõtmiseks, nii õpilastena kui lektoritena.

Aastal 1976, pärast ESTO't Baltimores toimus eriseminar USA-s Pocono mägedes.

Olav Träss: "Pocono seminar oli kolmepäevaline, intensiivne arutluste seeria, kus osavõtjate arv oli piiratud neljakümnega. Austraalia, ja eriti Rootsi olid hästi esindatud. Selle seminari ülesanne oli täiesti erinev

Metsaülikooli omast. Osavõtjad olid kõik oma otsuse eestluse kasuks juba teinud ja olid väga teadlikud eesti probleemidest. Seminari pearõhk lasus nii Kodu-Eesti kui Välis-Eesti olukordade ja sündmuste vaatlusel ja nende vahekordade, ja neist tulenevate vajaduste hindamisel. Arutluste tuumikuks oli küsimus, kuidas edaspidi tegutseda, üha meeles pidades Heino Jõe sõnu seoses suure vennaga (=Eestis).

Üks üritus mis sai otsese tõuke Pocono'st oli METROO (Metsaülikool Rootsis) loomine Jaak Maandi eestvedamisel (Eestvedajaid oli rohkem; peale JM veel Mart Maandi, Jüri-Karl Seim, Jaan Seim, Georg Seim jt., toim. märkus)./.../ Kuopio Metsaülikool oli küll ka oma algmõjutuse andnud. METROO esimene kursus toimus 1977. aasta jaanuaris./.../

Olev Träss lõpetab: "Mü loomine langes umbkaudu ühte terves Põhja-Ameerikas tärkava huviga asukate päritolu, rahvuskultuuri, kommete ja muu vastu, mida lühidalt nimetati "juurteks". Kaudselt aitas see huvi kaasa Mü edule. Tagasivaates on aga selge, et meie eestlaste, rahvuslikus tegevuses oli lünk, mis vajab täitmist ja mis ka edaspidi vajab täitmist. Kui Mü oma tegevust alustas, oli üheks teguriks ka pingeline, ummikusse jooksnud eesti ühiskond Kanadas. Positiivsest küljest vaadates andis see võibolla noortele erilise põhjuse hoogsamalt Mü ümber koguneda, nagu protestiks kitsarinnalisuse ja tolerantsipuuduse vastu./.../Nüüd kus "juurteotsimise" mood on vaibunud ja eesti ühiskond jälle jõudnud tasakaaluasendisse, pole kindlasti aeg lõpetada Mü tegevust, tuleb aga ühtesoodu ümber hinnata ja ajale kohandada. Eesti rahvusgrupi säilimisega seoses on Mü-l sama suur tähtsus kui varemgi./.../Suure venna pärast peab Välis-Eestis püsima Mü".

Metsaülikooli(de) tekkimise ja ikka edasi kestmise sügav põhjus seisneb ilmselt selles, et põgenikest põlvkond ei olnud ette näinud pagulusse jäämist ning olid ettevalmistamatud olukorraks mida kestev pagulus endaga kaasa toob. Keskorganisatsioonid ja poliitiline tegevus keskendus loodetud lühiajaliseks tegevuseks mis peagi ilmses oli ka lühinägelik. Peategevus - Eesti Vabariigi kõigis osades taastamine (koos sisepoliitiliste tülidega!) oli nii õige kui mõistetav teatud aeg. Silmas pidades aga olukordade muudatusi, oleks vaja olnud pidevalt kohandada nii kodumaa poliitikat kui rahvuspoliitikat võõrsil. Nendel ja mitmetel teistel aladel tekkis niisiis vajadus organisatsioonidest möödaminemiseks, nagu näeme Mü osas Olav Trässi kirjeldusest.

Kõigile "oleks ja poleks-itele" vaatamata mida võib pagulasajaloost ette tuua on siiski eesti pagulusime toimunud. See seisab selles, et peale nii paljude aastate, väike hajutatud pagulaskond on suutnud säiluda äralõigatuna oma isamaast ja emakeelest. Suur osa eesti imest -identsusest

ja rahvuskultuurist kinni hoidmisel - tuleb panna meie rahva harukordselt suurele võimele ja taatele kõikekatvaks isetegevuseks, risti-rästi organiseerimiseks. Kuigi "killustav", on pluralism ühiskonnas ka see mis ei lase seda välistel jõududel nii kergelt välja lüüa, ka kui paljud osad sellest välja langevad või kui selle kesksed organid on võimetud tegema või teostama õigeaegseid otsuseid. Üle- ja topeltorganiseerimise üle, võib küll ironiseerida, kuid kõik tegevus, aktiivsus kokku on olnud eesti pagulasime taga ja oodatud arengule risti vastu. Koos Eesti IME ja autonoomiaga võib ka Välis-Eesti ime veel mõnda aega edasi kesta kuna kontakt kodumaaga saab pidurdama assimileerimist kuigi see abi on natuke hiljeks jäänud.

Kui jääda selles jutus rahvuspoliitilise aspekti juurde siis Metsaülikoolide kõrval tuleb näitena ära tuua ka skautlust, mis meie oludes oli suur noorte liikumine ja eestluse taimelava mille vajadust meie poliitikud ja ühiskonnategelased alguses ka ei taibanud küllalt hinnata. Skaudi- gaidijuhtidel ei olnud oma tegevuses erilist staatust keskorganisatsioonide juures. Lai avalikkus sai aga õnneks paremini aru noortetöö vajalikkusest. (Praegu see on ise üks osa "ametkonnast", vähemalt Rootsis.) Värske, punktnäide rahva omaalgatusest kui olukord seda nõuab, on ESTO ajal Melbourneis toimunud FOORUM, kodu- ja väliseestlaste omavaheliseks lahtirääkimiseks, õhupuhastuseks ja üksteise informeerimiseks. See lihtsalt tehti ära väljaspool igasugust programmi. "Ametlikult" poolt, Rahvuskongressi esindajad küsisid siis jälle, et mis õigusega, kelle volitusega seda tehakse. Selles näema ikka jälle uuesti korduvat; meie poliitiline juhtkond laseb tegelikkusel endast üle- ja mööda sõita.

Tagasi METROO juurde. Kui lugesime Olev Trässi endakriitilist märkust, et Mü juhatus ise natuke süüdi oli Mü kohta pahatahtlike kuulujuttude levimises, sest et töötegemine oli tähtsam^{kui} propageerimine, siis METROO "süü" on selle koha peal veel suurem, sest pole proovitudki "võõraid vägesid võita". Ka loeme kuidas Mü jälgis kõiki sisemisi ühiskondlikke kirjutamata reegleid ja diplomaatiat pakkudes ja otsides laia koostööd teiste organisatsioonidega, oli ja on personaal- unionis skautlusega, valis aupatroone jne. METROO aga, mis ei pidanud vajalikuks üldse kõrvaliste küsimustega tegeleda, muutus ühiskonna silmis rebelliks ning pikapeale veelgi kahtlasemaks "pesaks" kuigi METROO pole õieti milleski radikaalsem olnud kui Mü.

Võib ka küsida miks Rootsis nii ruttu, nagu näiteks Austraalias ei rutatud teostama Mü ideed? Võibolla sellepärast, et siin oli juba gruppe ja tegevust mis erinevatel aegadel kuigi selektiivselt täitsid ühel või teisel viisil sarnaseid vajadusi.

(Nimetagem kasvõi "Vaba-Eesti" ringkonda, kuhu kanaliseerus paguluse esimese noore põlvkonna ühiskondlik ja kultuurne (uus)mõtlemine. Vahepeal võis lootust panna ka GIMO rahvaulikoolile ning viimasena Liberaalne erakond, mis koondas endasse suure osa selle generatsiooni poliitilisi ambitsioone. Nüüd, teist aastat, on olemas Metsakodu Rahvaulikool REE /Rootsi Eestlaste Esindus/ ja EK /Eesti Komitee/kooskorraldusel).

Teiseks hilines "juurte otsimine" Rootsi oludes. Ka eesti rahvusgrupi sisepoliitiline grupeerimine oli mitmeti teine, pluralistlikum ja avaram ka kodumaa küsimuses. Kodumaa füüsiline ligidus mõjutas mõtlemist reaalsemaks, Sirge afääri Stockholmis igatahes sellisel viisil kui Torontos aset ei leidnud.

METROO tekkimist põhjustasid mitu sündmust, näiteks Olev Trässi mainitud Mü seminar Kuopios 1974 ning seal otsustatud ning järgnenud POCONO seminar USA-s 1976. Kuid veel üheks oluliseks põhjuseks oli, et Liberaalne erakond oli ennast välja tõmmanud poliitilisest tegevusest ning osa selle liikmeid otsis uut mõistlikku tegevust. Kuna METROO tegeleb küll rahvuspoliitikaga aga ei ole poliitiline organisatsioon, siis liitusid sellega paljud teised ühiskondlikult ja ka poliitiliselt tegevad nooremad inimesed kellele METROO oma sõltumatusega oli ahvatlev nende muu tegevuse kõrval.

Tähtsaim METROO tegevus -nagu ka Mü - on olnud seminaride korraldamine. METROO on kasutanud Mü kogemusi ja äraproovitud mudelit, kuid ei ole (vist) suutnud alati olla sama järjekindel ja pedagoogiline kui Mü. Ka ajaliselt on need tulnud "paarikauka" - kaks aastat järjest, kolmandal aga tekkinud paus. METROOL on aga seevastu paiguti olnud käigus pikema kestvusega kursusi ja õppetegevust. Korraldatud on vaidlusi, kultuuripäivi ja -õhtuid ning välja antud ka paar raamatut seminari materjalidega.

Mü Kanadas on haaranud seda osa noorust mille jaoks see algselt loodi, 17-25 a., vanuse ülemmäär 35. Niisugust piiri pole METROOL kunagi olnud. Selle tõttu on osavõtjate keskmine vanus METROOL umbes 10 a üle Mü; METROO on justkui kujunenud omavanustele ja ka omasugustele. Suur grupp on väikelaste vanemad mispärast ka laste osavõtt ja kaasavõtmine METROO seminaridel sai algusest peale tavaliseks. METROOL puudub niisiis üliõpilaslik profiil ning ka suur noorte humanitaarteadlastest lektorite kaader nagu Mü-l. METROO tegevus on mingil määral permanentne jätk POCONOLE. Mü pakub noortele teadmisi, põhjendust ja vaimustust selleks et nad eestlust oma elus ära ei valiks kuna METROO peamiselt koosneb inimestest kes enamikus juba valiku eestluse kasuks on teinud ja soovib süveneda neis küsimustes.

RAHULEPING

EESTI JA VENEMAA VAHEL

EESTI ühelt poolt ning VENEMAA teiselt, juhitud kindlast tahtmisest nende vahel tekkjnuud sõda lõpetada, otsustasid rahuläbirääkimistesse astuda ning võimalikult pea kindla, ausa ja õiglase rahu teha ja määrasid selleks oma volinikkudeks :

EESTI DEMOKRAATLIKU VABARIIGI VALITSUS —

Asutava Kogu liikme Jaan Jaani poja POSKA,
Asutava Kogu liikme Ants Jaani poja PIIP'i,
Asutava Kogu liikme Mait Aleksandri poja PÜÜMANN'i,
Asutava Kogu liikme Julius Jüri poja SELJAMAA ja
Kindral-Staabi kindralmajori Jaan Heinrichi poja SOOTS'i

ja

VENEMAA SOTSIALISTLIKU FÖDERATIIVSE NÕUKOGUDE VABARIIGI RAHVAKOMISSARIDE NÕUKOGU —

Ülevenemaalise Tööliste, Talupoegade, Punaväeliste ja
Kasakate Saadikute Nõukogude Täidesaatva Kesk-
Komitee liikme Adolf Abrami poja JOFFE ja
Riigikontrolli Rahvakomissariaadi Kolleegiumi liikme
Isidor Emmanueli poja GUKOVSKY.

Nimetatud volinikud, kokku tulnud Tartus, leppisid, pärast vastastikust volituste ettenäitamist, mis tarvilikus vormis kokkuseatuteks ning täitsa korras olevateks tunnistati, järgnevas kokku :

ARTIKKEL I.

Selle rahulepingu jõusse astumise päevast arvates lõpeb lepinguosaliste vahel sõja seisukord.

ARTIKKEL II.

Minnes välja Venemaa Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi poolt kuulutatud kõigi rahvaste vabast, kuni täieliku lahtilöömiseni riigist, mille hulka nad kuuluvad, enesemääramise õigusest, tunnustab Venemaa ilmtingimata Eesti riigi rippumatust ja iseseisvust, loobudes vabatahtlikult ning igaveseks ajaks kõigist suverään-õigustest, mis olid Venemaal Eesti rahva ja maa kohta maksvusel olnud riigiõiguslise korra, kui ka rahvusvaheliste lepingute põhjal, mis nüüd siin tähendatud mõttes edaspidisteks aegadeks maksvuse kaotavad.

Eesti rahvale ja maale ei järgne endisest Vene riigi külge kuuluvusest mingisuguseid kohustusi Venemaa vastu.

ARTIKKEL III.

1. Riigi piir Eesti ja Venemaa vahel läheb :

Narva lahest üks verst lõuna pool Kalameeste majast Ropscha küla peale, edasi Mertvitskaja jõekest ning Rossoni jõge mööda Ilkino küläni, Ilkino külast ühe versta kauguselt lääne pool Keikino küla, poole versta kauguselt lääne pool Isvosi küla Kobõljaki küla peale, Schtschutschka jõesuu, Krivaja Luka küla, Petschurki karjamõis, Vtroja jõe kolme algharu kokkujooksu-koht, Kuritscheki küla lõunapoolne serv ühes selle maadega, sirge joon Peipsi järve keskkoha, kesk Peipsi järve ühe versta kauguselt ida pool Piirisaart (Porka), edasi järve kitsuste keskkoha mööda kuni Salu saareni ; kitsuse keskkohalt Salu saare juurest edasi Talabski saarte ja Kamenka saare vahelise kitsuse keskkoha, lääne poolt Poddubje küla (Pihkva järve lõunakaldal).

raudtee vahihooone Grjadischtsche küla juures, lääne poolt [Schahint-sõi küla, ida poolt Novaja küla, Poganovo järv, Babina ja Võ-morski küla vahelt pooleteise versta kauguselt lõuna pool metsa-vahi maja (mis Glöbotschinast põhja pool), Sprechtitschi küla ja Kudepi karjamõis.

Märkus 1. Käesolevas artiklis kirjeldatud piirid on märgitud punase värviga selle artikli esimest lisa moodustaval kaardil (mõõt kolm versta tollis).

Lahkumineku korral teksti ja kaardi vahel on otsustav tähtsus tekstil.

Märkus 2. Riigipiiride ajamist mõlemate lepinguosaliste vahel ja piir-märkide ülesseadmist toimetab eriline piiri segakomisjon ühesuuruse liikmete arvuga kummaltki poolt. Tõeliku piiri ajamise juures otsustatakse nende asundatud paikade kuuluvus, mille üle see piir läheb, ühe või teise lepinguosalise territooriumi külge, ülemalmainitud komisjoni poolt etnograafiliste, majandusliste ning majapidamisesse puutuvate tundemärkide järele.

2. Eesti territoorium ida pool Naroova jõge, Naroova jõgi ja Naroova jõe saared, samuti kogu maariba lõuna pool Pihkva järve, ülemalnimetatud riigipiiri ning Borok-Smolni-Belkova-Sprechtitschi külade joone vahel, loetakse sõjalises suhtes neutraalseteks kuni esimese jaanuarini ükstuhat üheksasada kakskümmend kaks.

Eesti riik kohustub mitte mingisuguseid sõjavägesid pidama neutraalsel maaribal peale nende, mis piirivalveks ja korra alalhoidmiseks vajaduslikud, ja mitte suuremal arvul, kui selle artikli II lisas on ette nähtud, kindlustusi ega vaatlemispunktisid seal mitte rajama, sõjalisi ladusid mitte asutama, olgu missuguse sõjalise ehk tehnilise varandusega tahes, peale lepingus lubatud väeosa-dele tarvisminevate, ja samuti baasisid ega ladusid mitte sisse seadma, olgu missuguste laevade ehk õhulaevastiku jaoks tahes.

3. Venemaa kohustub oma poolt kuni esimese jaanuarini üks-tuhat üheksasada kakskümmend kaks Pihkva sihil lääne pool joont --- Velikaja jõesuu läänekallas, Sivtseva küla, Luhnova küla, Samulina küla, Schalki küla ja Sprechtitschi küla — sõjavägesid mitte pidama, peale nende, mis piirivalveks ja korra alalhoidmi-seks vajaduslikud, ja mitte suuremal arvul, kui selle artikli II lisas on ette nähtud.

4. Lepinguosalisel kohustuvad mitte pidama Peipsi ning Pihkva järvedel sõjariistadega varustatud laevu.

Lisa I.

(Kaart.)

Lisa II.

Mõlemad lepinguosalisel kohustuvad:

1. Viima kahekümnekaheksandaks päevaks pärast rahulepingu ratifitseerimist maakohas Soome lahe ja Schtschutschka jõesuu vahel oma sõjaväed riigipiirini oma territooriumile.

2. Viima oma territooriumile neljakümnetiseks päevaks pärast rahulepingu ratifitseerimist oma sõjaväed ühes kogu materjaljagude, varanduse ja ladudega neutraalribadest ja -zoonidest, kus neid artikkel III p. 2. ja 3. põhjal, peale piirivalve ja korrakaitse vägede, ei tule pidada.

3. Välja viima neljakümnetiseks päevaks pärast rahulepingu ratifitseerimist Peipsi ja Pihkva järvedest artikkel III p. 4. täitmiseks sõjarliistadega varustatud laevad ehk neilt maha võtma suurtükid, miiniparaadid ja abinõud miinitõkete väljapanemiseks ning igasugused võitlustagavarad.

4. Neutraalribades ja -zoonides, kus sõjavägesid ei tule pidada, hoidma piirivalve teenistuses esimesel kuuel kuul, pärast rahulepingu ratifitseerimist mitte üle neljakümne inimese, pärast seda mitte üle kolmekümne inimese iga riigipiiri-versta kohta, kusjuures luba on riigipiirile üles seada okastraataedu. Sisemise korra alahoidmiseks ei tohi pidada üle viiesaja inimese igas maa-ribas ehk zoonis.

5. Tollivalveks Peipsi ja Pihkva järvedel mitte pidama muid kui vahi-laevu, mis on varustatud mitte suuremate kui neljakümneseltsme-millimeetrilise kaliibri suurtükkidega ning kuulipildujatega, mitte üle kahe suurtüki ja kahe kuulipilduja iga laeva kohta, kusjuures nende laevade arv ei tohi olla üle viie.

ARTIKKEL IV.

Eesti territooriumil elavatel mitte Eesti soost isikutel, kes üle kaheksateistkümne aasta vanad, on õigus Venemaa kodakondsust opteerida ühe aasta jooksul selle traktaadi ratifitseerimise päevast arvates, kusjuures mehe kodakondsuse järele käivad lapsed alla kaheksateistkümne aasta ja naine, kui abikaasade vahel ei järgne kokkulepet selles asjas. Venemaa kodakondsuse opteerijad peavad optatsiooni päevast arvates ühe aasta jooksul Eesti piiridest lahkuma, kuid hoiavad alal õigused liikumata varanduste peale ja on õigustatud kaasa võtma oma liikuva varanduse. Samuti võivad Venemaa territooriumil elavad Eesti soost isikud opteerida sama aja jooksul ja neilsamadel tingimustel Eesti kodakondsust.

Selle ja teise poole Valitsus on õigustatud keelduma neid oma kodakondsusesse vastu võtmast.

Märkus. Kahtluse tekkimise korral mõistetakse Eesti soost isikute all isikuid, kes ise või kelle vanemad olid praegu Eestit moodustaval territooriumil kogukondade või seitsusliste asutuste hingekirjades.

ARTIKKEL V.

Kui Eesti alaline neutraliteet rahvusvaheliselt tunnustatakse, siis kohustub Venemaa ka oma poolt seda neutraliteeti pidama ning selle neutraliteedi alahoidmise tagamisest osa võtma.

ARTIKKEL VI.

Mõlemad lepinguosaliselised kohustuvad Soome lahe rahvusvahelise neutraliseerimise korral tähendatud neutralisatsiooniga neil tingimustel ühinema, mis kõigi asjast huvitatud riikide osavõttel välja töötatud ning vastavate rahvusvaheliste aktidega kindlaks määratud; samuti ka oma mereväe jõud, ehk osa neist, kui seda peaks tähendatud rahvusvahelises kokkuleppes määratama, selle rahvusvahelise kokkuleppe nõuetele vastavasse seisukorda seadma.

ARTIKKEL VII.

Mõlemad lepinguosaliselised kohustuvad:

1. Igasuguste vägede viibimise oma pinnal ära keelama, peale Valitsuse omade ja nende sõprusriikide vägede, kellega ühel lepinguosalisel sõjaline konventsioon tehtud, kes aga teise lepinguosalisega tegelikult sõjajalal ei seisa; samuti oma territooriumi piirides ära keelama meeskonna kogumise ning mobiliseerimise seesuguste riikide, kui ka organisatsioonide ja rühmade väeridadesse, kes oma eesmärgiks seavad sõjariistus võitlust teise lepinguosalisega.

2. Neilt lepinguosalistel riikidel territooriumidel viibivatel maa- väe osadelt ning mereväe jõududelt, kes kuni esimese oktoobrini üks- tuhat üheksasada üheksateist nende riikide Valitsustele ei allunud, sõjariistad ära võtma; kõike maa- ning mereväe varandust, suur- tüükiväe- ning intendandi- (peale toitluse ja asjaliste), inseneri- ja õhu- sõidu-materjaalisid, see on, suurtükka, kuulipildujaid, püssa, raid- sõjariistu, laske-tagavarasid, aeroplaanisid, soomusautosid, tankisid, soomusrongisid ja muud sõjallst varandust, mis tähendatud maaväe osade ning mereväe jõudude omad, kuni esimese jaanuarini üks- tuhat üheksasada kakskümmend kaks neutraliseerima ning immo- biliseerima, välja arvatud see sõjaline varandus ning need tehnilised vahendid, mis lepinguosalistel või teiste riikide omad ning tähen- datud väeosadele ja jõududele tarvitamiseks antud, kusjuures teiste riikide sõjaline varandus ning materjaalid kuue kuu jooksul selle rahulepingu ratifitseerimise päevast arvates välja tulevad vedada. Sõjariistade äravõtmine ülemalnimetatud maa- ning mereväe jõu- dudelt, kui ka mainitud sõjaväeladude ja Valitsustele mitte alluvate vägede kogu sõjavaranduse ning tehniliste vahendite immobilisee- rimine ja neutraliseerimine peavad olema lõpetatud: esimesed kolm- kümmend protsenti kõigist neist maa- ja mereväe jõududest ning varandusest, mis immobiliseerimisele ning neutraliseerimisele tule- vad, seitsme päeva jooksul rahulepingu ratifitseerimise päevast arva-

tes, hiljemini aga igal järgneval nädalal kolmkümmendviis protsenti kõigest tähendatud määrast.

3. Valitsustele mitte alluvate sõjavägede soldatitele ja komando koosseisule, kellelt eelmise (2.) punkti põhjal sõjariistad ära tulevad võtta, ära keelama lepinguosaliste valitsusvägedesse astumast, üks kõik mis kujul, muu seas ka vabatahtlikudena, välja arvatud :

a) Eesti rahvusest isikud, kes väljaspool Eesti piirisid elasid, kuid Eesti kodakondsust opteerivad ;

b) mitte Eesti rahvusest isikud, kes kuni esimese maini ükstuhat üheksasada üheksateist Eesti territooriumil asusid, kuid Venemaa kodakondsust ei opteeri ;

c) mitte Eesti rahvusest isikud, kes Venemaa kodakondsust ei opteeri ja kes kuni kahekümneteise novembrini ükstuhat üheksasada üheksateist Eesti Valitsuse vägedes teeninud.

Alampunktide a, b ja c all ülesloetud liikide hulka kuuluvatel isikutel on õigus Eesti Valitsuse vägedesse astuda.

4. a) Riikidele, kes teise poolega tegelikult sõjajalal seisavad, ja organisatsioonidele ning rühmadele, kes endile sõjariistus võitlust teise lepinguosalisega eesmärgiks seavad, ära keelama oma sadamate kaudu ja territooriumi mööda kõige selle vedu, mida teisele lepinguosalisele kallaletungimiseks võidakas kasutada, nagu : niisuguste riikide, organisatsioonide ja rühmade sõjariistus jõud, sõjaline varandus, sõjatehnilised vahendid ning materjaalid, samuti suurtükiväe-, intendandi-, inseneri- ja õhusõidumaterjaalid.

b) Peale rahvusvahelises õiguses ettenähtud juhtumiste ära keelama igasuguste sõjalaevade, suurtüki- ning miinipaate jne. läbilaskmise ja nende viibimise oma territoriaalvetes, kui nad niisuguste organisatsioonide või rühmade omad, kes oma ülesandeks seavad sõjariistus võitlust teise lepinguosalisega, või riikide päralt, kes teise lepinguosalisega sõjajalal seisavad, ja kui nende eesmärgiks on teisele lepinguosalisele kallaletungimine, ning kui tähendatud otstarve teatavaks on saanud sellele lepinguosalisele, kellele need territoriaalveed ja sadamad kuuluvad.

5. Oma territooriumil mitte mingisuguste organisatsioonide ega rühmade moodustamist ega viibimist lubama, kes teise lepinguosalise kogu või osa territooriumi valitsuseks olla pretendeerivad, samuti ka mitte lubama nende organisatsioonide ja rühmade esituste ega ametlike isikute viibimist, kelle eesmärgiks on teise lepinguosalise Valitsuse kukutamine.

6. Lepinguosaliste Valitsused kohustuvad ühel ajal rahu-
lepingu ratifikatsioonide vahetamisega vastamisi andmed ette panema
Valitsustele mitte alluvate: vägede seisukorra, nende sõjaliste (ni
liikuvate, kui liikumata) ladude ja sõjalise ning tehnilise varanduse
kohta, mis sõjalise tegevuse seismapanemise lepingu tegemise
silmapilgul, see tähendab, kolmekümne esimesel detsembril üks-
tuhat üheksasada üheksateist nende territooriumil leidsid.

7. Kõigi vastavate sõjaliste tagatiste täitmise järele val-
vamiseks asutatakse segakomisjon, mille kokkuseade, õigused ja
kohustused kindlaks määrab juhatuskiri, mis selle artikli lisa
avaldatud.

Lisa.

JUHATUSKIRI

artikkel VII punkt 7. põhjal asutatavale segakomisjonile.

1. Artikkel VII ettenähtud vastavate sõjaliste tagatiste täitmise järele
valvamiseks asutatakse mõlemate lepinguosaliste esitajatest segakomisjon.

2. Komisjoni hulka kuulub kummaltki poolt neli isikut, nimelt: esi-
mees, kaks sõja- ja üks mereametkonna esitaja.

3. Komisjoni peale pannakse kõigi artikkel VII p. 2. tähendatud tingi-
muste täitmise faktiline järelevalve selle juhatuskirja alamajärnevate punktide
korras ning tähtaegadel, mis samas punktis näidatud.

Märkus. Teated artikkel VII punkt 3. järele antakse komisjonile, kui seda tärgata
võivate lahkuminekute selgitamiseks vaja läheb, vastavate Valitsuste kaudu.

4. Komisjon saab vastavalt Valitsuselt ehk viimase poolt juhutatud ko-
halistelt organidelt kõik tarvillikud teated sõjaliste tagatiste tingimuste täitmise
asjus.

5. Tõepärase kontrolli teostamiseks sõjaliste tagatiste täitmise suhtes on
komisjonil eelmises (4.) punktis tähendatud teadete põhjal õigus neid teateid
koha peal faktiliselt järele katsuda ning, kui seda vaja peaks olema, kohale
sõites kõike, mis artikkel VII p. 2. nimetatud, järele vaadata.

6. Komisjoni liikmete takistamata läbikäimiseks oma Valitsustega sea-
takse otsekohene telegraafiühendus (Houghes'i aparaat) komisjoni asukoha,
Rakvere linna, ja Petrogradi või Moskva vahel sisse. Komisjoni viibimise
ajal Venemaa piirides määratakse tema asukohaks Pihkva linn, kust otseko-
hene telegraafiühendus (Houghes'i aparaat) Tallinnaga sisse seatakse. Peale
selle on neil esitajatel õigus takistamata telegrammisid saata ning kiirkäsk-
jalgu läkitada. Kiirkäskjalgade kaudu läkitataval, kui ka saadaval kirjavahe-
tusel on diplomaatliku kirjavahetuse õigus.

7. Oma töö tagajärgedest ja oma otsustest teeb komisjon üldised pro-
tokollid (Eesti ja Vene keeles), mis vastavatele Valitsustele ka ette pannakse.

8. Kui komisjon oma kohused, mis selle juhatuskirja p. 3. põhjal tema peale pandud, ära täitnud ning faktilise järelekatsumise sama juhatuskirja p. 5. näidatud korras lõpetanud, loetakse komisjon likvideerituks, kuid igatahes mitte hiljem ühekuulist tähtaega sellest päevast arvates, mil vastav Valitsus teatanud, et tema poolt komisjoni mõjuvõimu kuuluvate sõjaliste tagatiste tingimused on täidetud. Mõlemate Valitsuste kokkuleppel on tarbekorral luba komisjoni tegevuse aega pikendada.

ARTIKKEL VIII.

Mõlemad pooled vastastikku loobuvad oma sõjakulude, see on, sõjapidamiseks kulutatud riigi-väljaminekute tasumisest, kui ka sõjakahjude, see on, niisuguste kahjude tasumisest, mis neile või nende kodanikkudele tehtud sõjaliste korralduste läbi, kaasa arvatud igasugused vaenlase maal ettevõetud rekvisitsioonid.

ARTIKKEL IX.

Mõlemate poolte sõjavangid tulevad kõige lühemal tähtajal kodumaale tagasi toimetada. Sõjavangide vahetamise kord määratakse kindlaks selle artikli lisas.

Märkus 1. Sõjavangide all mõistetakse isikuid, kes on vangi võetud ja ei teeni selle riigi sõjaväes, kes nad vangi võtnud.

Märkus 2. Sõjavangid, kes on vangi võetud Valitsusele mitte alluvate sõjavägede poolt ja kes ei ole astunud tähendatud sõjavägede ridadesse, tulevad tagasi anda üleüldisel alusel.

Lisa.

1. Mõlemate poolte sõjavangid lastakse koju sedamööda, kui palju nad mitte ei soovi selle riigi nõusolekul, mille territooriumil nad asuvad, tema piiridesse jääda või mõnda teise riiki minna.

2. Sõjavangide vahetamise tähtajad määratakse kindlaks vastavate Valitsuste poolt pärast rahulepingu ratifitseerimist.

3. Sõjavangide vabastamisel antakse nelle tagasi nende isiklik varandus, mis neilt ära võeti selle riigi võimude käsutusel, kes nad vangi võttis, kui ka alles väljamaksmata ehk arvesse võtmata osa nende palgast.

4. Kumbki lepinguosaline kohustub tasuma oma sõjavangi langenud kodanikkude ülevalpidamise kulud, mis vastane pool kannud, sel määral, kui palju need kulud ei ole kaetud sõjavangide tööga riigi- ehk era-ettevõtte-tes. Väljamaksmine sünnib selle riigi rahas, kes vangi on võtnud.

Märkus. Kulud, mis sõjavangi ülevalpidamise eest tasuda tulevad, seisavad koos tema peale ärakulutatud moonast, asjalisest ja rahalisest varustusest.

5. Sõjavangid saadetakse escheloonidena riigipiiridele selle riigi kulul, kes nad vangi võtnud; üleandmine sünnib kokkuseatud nimekirjade järele,

milles peab ära tähendatud olema sõjavangi ees-, isa- ja perekonna-nimi, vangivõtmise aeg, samuti ka sõjaväe osa, kus sõjavang vangilangemise ajal teenis, ja kas sõjavang oli vangis viibimisel kaelakohtu-kuritööde eest süüdi mõistetud, nimelt missuguste eest ja millal.

6. Otsekohe peale rahulepingu ratifitseerimist asutatakse sõjavangide vahetamise komisjon, mis koos seisab neljast esitajast kummagi lepinguosalise poolt. Selle komisjoni kohuseks on käesoleva lisa tingimuste täitmise järele valvamine, kodumaale saatmise viisi ja korra äramääramine, samuti ka mõlemale poole koju tagasilastavate sõjavangide kulude kindlaksmääramine andmete põhjal, mis vastav pool üleandmisel ette toob.

ARTIKKEL X.

Ühel ajal sõjavangide ja interneeritud kodanliste isikute kojusaatmisega vabastavad lepinguosalisel nad nuhtlustest, mis nende peale pandud kohtuotsuste järele kuritegude eest, mis tehtud vastase poole kasuks, ja samuti ka igasugustest distsiplinaar-karistustest.

Amnestia alla ei käi isikud, kes nimetatud kuritööd ja distsiplinaar-kuriteod toime pannud pärast rahulepingu allakirjutamist.

Sõjavangid ja interneeritud kodanlised isikud, kes kriminaalkohtu poolt süüdi mõistetud enne selle lepingu ratifitseerimist, ehk olgu ka pärast ratifitseerimist, kuid ühe aasta jooksul ratifitseerimise päevast arvates amnestia alla mitte käivates kuritegudes, saadetakse kodumaale tagasi pärast nuhtluse kandmist.

Need, kelle vastu on tõstetud kaelakohtuline süüdistus amnestia alla mitte käivates kuritegudes, antakse isamaa võimude kätte ühes kõigi nende vastu tõstetud süüdistuse asjas kogutud andmetega, kui aasta jooksul rahulepingu ratifitseerimise päevast arvates kohtuotsust ei ole tehtud.

ARTIKKEL XI.

Venemaa ütleb enese lahti nii liikuva kui liikumata üleriikliku Vene Kroonu varanduse temale üleandmisest või selle väärtuse taandumisest, milles see varandus ka ei seisaks, siia hulka arvatud sõjalised ja teised ehitused, kindlustused, sadamad, iga liiki laevad, ühes arvatud ka sõjalaevad, laevakoormad jne., nii-sama ka igasugustest Vene Kroonu õigustest temale mitte kuuluva eraisikute liikuva ja liikumata varanduse peale, niipalju kui kõik need ülesloetud varandused on Eesti territooriumil, käesolevas lepingus määratavates piirides, või Eesti territooriumile külgnevates vetes, või olid seal Saksa okupatsiooni ajaks, s. o. kahekümneneljandaks veebruariks ükstuhat üheksasada kaheksateist, samuti õigustest laevade peale, ühes arvatud sõjalaevad, mis tulid sinna

Saksa okupatsiooni ajal või, lõpuks, on kinni võetud järgnevas Eesti ja Venemaa vahelises sõjas Eesti sõjajõudude või teiste poolt, ning on üle antud Eestile. Kõik ülesloetud varandused tunnistatakse Eesti ainuomanduseks, vabaks igasugustest kohustustest, arvates viieteistkümnendast novembrist ükstuhat üheksasada seitseteist, või kui Venemaa nad on hiljemini omandanud, siis nende omandamise ajast.

Eestile lähevad kõik Vene Kroonu rahalised nõuded Eesti kodanikkude vastu, kui need nõuded peab täidetama Eesti territooriumil, sealjuures ainult sel määral, kui need nõuded ei ole kustutatud deebitoride vastunõuete läbi.

Dokumendid ja aktid, mis käesolevas punktis tähendatud õigusi tõendavad, annab Vene Valitsus Eesti Valitsusele, juhtumisel aga, kui seda kuu kuu jooksul, lepingu ratifitseerimise päevast arvates, ei täideta, tunnistatakse need kaotatuteks.

Eesti oma poolt ei hakka oma varema endisesse Vene keisririigisse kuuluvuse fakti põhjal mingisuguseid nõudeid järel dama Venemaa vastu.

ARTIKKEL XII.

Artikkel XI kindlaks määratud kokkuleppeid arvesse võtmata:

1. Venemaa annab Eestile viieteistkümmend miljonit rubla kullas, sellest kaheksa miljonit ühe kuu, aga teised seitse miljonit kahe kuu jooksul rahulepingu ratifitseerimise päevast arvates.

2. Eesti ei kanna mingisugust vastutust Venemaa võla- ning igasuguste teiste kohustuste eest, selles hulgas ka need, mis tekkinud paberraha, riigikassa tähtede, kohustuste, Vene rentei seeriatega ning tunnistuste väljaandmisest, väliste ega sisemiste laenude, mitmesuguste asutuste ning ettevõtete laenude tagatiste ja muude eest, ja kõik sarnased Venemaa kreditoride nõudmised Eestisse puutuvad osas tulevad üksnes Venemaa vastu sihtida.

3. Eesti piirides liikuvate Vene valitsusliste, Valitsuse poolt garanteeritute kui ka nende era-väärtpaberite tasumise asjus, mis seltside ja asutuste poolt on välja antud, kelle ettevõtted Venemaa Valitsuse poolt natsionaliseeritud, niisama Eesti kodanikkude nõuete rahuldamise asjus Vene Kroonu vastu, kohustub Venemaa tunnistama Eesti ja Eesti kodanikkude omaks kõik need hõlpsused, õigused ja eesõigused, mis tema poolt otsesed või kaudselt

on antud või edaspidi antakse kellelegi väljamaa riikidest või viimaste kodanikkudele, seltsidele ja asutustele.

M ä r k u s. Eestis olevate pankade jaoskondade vastu, missugused pangad Täidesaatva Keskkomitee dekreedid põhjal pankade natsionaliseerimise kohta neljateistkümnendast detsembrist ükstuhat üheksasada seitseteist (Seadl. Kogu № 10) natsionaliseeritud, Eesti kodanikkude poolt avaldatud nõuete peale, mis tekkinud enne selle dekreedid väljaandmist, vaadatakse kui nõuete peale Vene Kroonu vastu, niipalju kui tähendatud nõuded ei kattu jaoskondadesse jäänud varandustest.

4. Venemaa Valitsus toimetab tagasi Eestisse ja annab üle viimase Valitsusele varandused, siia hulka arvatud raamatukogud, arhiivid, õpeabinõud, dokumendid ja muud asjad, mis on Tartu Ülikooli kui ka kõigi Eesti piirides praegu olevate või varemni olnud õpe-, teaduse-, valitsuse- ja seltskonna-asutuste päralt, niisama üleüldse kõik Eestist Venemaale välja viidud arhiivid, dokumendid ja teised asjad, mil on Eestile teadusline või ajalooline tähtsus, niipalju kui tähendatud asjad on praegu või satuvad edaspidi Venemaa Valitsuse, valitsuse- ja seltskonna-asutuste võimkonda.

5. Venemaa Valitsus toimetab Eestisse tagasi Eesti Valitsuse kaasabil kuuluvust mööda edasiandmiseks igasugused väärtused, välja arvatud kuld ning kalliskivid, väärtpaberid ning varalised dokumendid, nagu: obligatsioonid, vekslid ja nii edasi, mis Eesti piiridest valitsuse, seltskondlikkude ja era-krediit- ning teiste asutuste poolt evakueeritud või välja viidud, muu seas ka õpeasutuste poolt, kui Eesti võimud nende väärtpaberite ja muu asukoha kätte juhatavad. Kui neid juhatusi ei anta või kui antud juhatusel põhjal tähendatud väärtpaberid ja muud üles ei leita, siis avaldab Venemaa Valitsus valmisolekut selle artikli punkt 3. täitmisel väärtpaberite ja muu pidajateks tunnistama neid, kes ette panevad küllaldased tõendused, et nende päralt olevad paberid ja muud sõja ajal on evakueeritud. Seks otstarbeks asutatakse iseäraline segakomisjon.

6. Selle artikli punkt 3., 4. ja 5. tähendatud tingimuste täitmiseks kohustub Venemaa Valitsus Eesti Valitsusele andma kõiki siia kuuluvaid kosteid ning teateid ja kõikepidi abiks olema tagasitoimetatava varanduse, asjade, arhiivide, dokumentide jne. ülesotsimisel. Ses asjas tekkivate küsimuste lähem korraldamine pannakse iseäralise segakomisjoni peale, milles on ühepalju liikmeid mõlematelt lepinguosalistelt.

ARTIKKEL XIII.

Venemaa teatab, et käesoleva rahulepingu läbi Eestile ja tema kodanikkudele antavad hõlpsused, õigused ja eesõigused ei või mingil juhtumisel ega mingisugustel tingimustel pretsedendiks

olla rahulepingute tegemisel Venemaa poolt teiste endise Vene keisririigi territooriumil tekkinud riikidega; teiselt poolt, kui nende rahulepingute tegemisel kellelegi tähendatud riikidest või nende kodanikkudest antakse iseäralised hõlpsused, õigused ja eesõigused, siis laiendatakse need viibimata ilma eri-kokkuleppeta täiel määral Eesti ja tema kodanikkude peale.

ARTIKKEL XIV.

Avalik- ja eraõigusliste küsimuste lahendamine, mis lepinguosaliste kodanikkude vahel tekkivad, samuti mõnede üksiküsimuste korraldamine mõlemate riikide või riikide ja teise poole kodanikkude vahel, sünnib iseäraliste Eesti-Vene segakomisjonide kaudu, mis pärast käesoleva rahulepingu ratifitseerimist viibimata asutatakse ja mille koosseis, õigused ning kohused mõlemate lepinguosaliste kokkuleppel iga asutatava komisjoni jaoks kindlaks määratakse.

Nende komisjonide võimkonda kuulub muu seas:

1. kaubalepingu tegemine, niisama teiste majanduslike iseloomuga küsimuste selgitamine;

2. küsimuste lahendamine, mis tekivad endistest üldisest keskasutusest kohtu- ning administratiiv-arhiivide ja -asjaajamiste, kohtu- ja administratiiv-deposiitide ning kodanlikesse seisusesse puutuvate aktide väljaeraldamisel;

3. küsimuste lahendamine, mis tekivad Venemaal Eesti kodanikkude varanduste, kui ka Eestis Venemaa kodanikkude varanduste väljaandmise suhtes, niisama küsimuste lahendamine, mis ühendatud oma kodanikkude huvide kaitsmisega teisel maal;

4. küsimuste lahendamine, mis tekivad uute piiride läbi lahutatud valla- ja külakogukondade varanduste suhtes.

ARTIKKEL XV.

Diplomaatlikud ja konsulaarsed läbikäimised Eesti ja Venemaa vahel korraldatakse tähtajal, mis edaspidises kokkuleppes kindlaks määratakse.

ARTIKKEL XVI.

Majanduslised vahekorrad Eesti ja Venemaa vahel seatakse kindlaks selle artikli lisades sisalduvate määrustega.

Lisa I.

1. Lepinguosalised on nõus, et rahutegemisega nende vahel lõpeb ka sõda majanduslistes ja rahaasjanduslistes suhetes.

2. Lepinguosalised on nõus algama võimalikult kiirelt peale selle rahu- lepingu ratifitseerimist läbirääkimisi kaubalepingu saavutamiseks, mille aluseks peavad olema järgmised põhimõtted :

a) Enamsoodustamise tingimus oma riigi territooriumil teise lepinguosa- lise kodanikkude, kaubanduse-tööstuse ja rahaasjanduse ettevõtete ja ühisuste, laevade ja nende koormate, maapinna toodete, põllumajanduse ning tööstuse saaduste kohta, samuti ka oma kaupade välja- ja sisseveo suhtes teise lepin- guosalise territooriumile ;

b) Kaupadele, mis üle ühe lepinguosalise territooriumi veetakse, ei tohi peale panna mingisuguseid sisseveo-tollisid ega transiitmaksusid ;

d) Transiitkaupade veotariifid ei tohi kohalise veoulatusega sama laadi kaupade tariifidest kõrgemad olla.

Märkus. Kuni kaubalepingu tegemiseni korraldatakse sama põhimõtete järele kaubanduslised vahekorrad Eesti ja Venemaa vahel.

3. Tallinnas või teistes Eesti sadamates avatavates vabasadamates määrab Eesti Venemaale raioonid ja kohad kaupade ümberlaadimise, hoidmise ja ümberpakkimise jaoks, mis Venemaalt tulevad või sinna saatmiseks määrat- tud, vastavalt sadama ja tema kaudu mineva Vene kaubaliikumise suurusele kusjuures tähendatud raioonide ja kohtade eest võetavad maksud ei tohi kõr- gemad olla oma kodanikkudelt transiitkaupade pealt võetavatest maksudest.

4. Lepinguosalised ei avalda nõudeid eesõiguste peale, mis üks pooltest annab kolmandale temaga tolli- või mõnes muus liidus olevale maale.

5. Ühe lepinguosalise kodanikkude surma järele teise poole territooriumile mahajääv liikuv varandus antakse täielikult üle selle riigi konsulaarsele või muule vastavale esitajale, mille kodanikuks pärandaja kuulus, talitamiseks tema isamaa-riigi seaduste järele.

Lisa II.

1. Kunstlik vee teisalejuhtimine Peipsi ja Pihkva järvedest, mis sün- nitab nimetatud järvede keskmise veeseisu alanemist üle ühe jala, samuti ettevõtted, mis keskmist vee tasapinda nimetatud järvedes kõrgendavad, on lubatud ainult eri-kokkuleppe järele Eesti ja Venemaa vahel.

2. Kalapüügi tingimuste kohta Peipsi ja Pihkva järvedes, mida ainult niisuguste püügiviisidega võib toimetada, mis kalarikkust ei hävita, samuti kaubalaevanduse kohta nimetatud järvedes, tuleb teha lepinguosaliste vahel eri-kokkulepe.

Lisa III.

1. Eestl on nõus andma Venemaale eesõigustatud õiguse elektrijõu saamiseks Narva jõe koskede ärakasutamise seega, et selle eest Eestile makstava tasu suurus, samuti teised tingimused ära määratakse eri-kokkuleppes.

2. Venemaa annab Eestile eesõigustatud õiguse, Moskvat mõne Eesti-Venemaa piiril oleva kohaga ühendava kahe- või üheroopalise otsekohese lühema raudtee ehitamiseks ja ekspluateerimiseks tarvilikkude eeluurimuste toimetamise võimaldusega, tingimisel, et kontsessiooni tähtaeg, ennetähtaegse väljaostu tähtaeg, tariifid ja muud kontsessiooni tingimused kindlaks määratakse iseäralises kokkuleppes.

3. Venemaa annab Eestile eesõigustatud kontsessiooni-õiguse ühe miljoni dessatiini metsaala peale Petrogradi, Pihkva, Tveri, Novgorodi, Olonetsi, Vologda ja Arhangeli kubermangudes tingimustel, mis eri-kokkuleppes ära määratakse.

ARTIKKEL XVII.

Mõlemad lepinguosalisel kohustuvad vastastikku tarvitusele võtma võimalikka abinõusid kaubalaevade liikumise julgeoleku kindlustamiseks oma vetes, andes läbijuhtimiseks tarvilikka lootse, seades korda tulesid, seades üles märgutähiseid ja, kuni mere lõpuliku miinidest puhastamiseni, võttes tarvitusele eri-abinõusid miiniväljade piiramiseks.

Mõlemad pooled avaldavad nõusolekut osa võtta Balti mere miinidest puhastamisest, mille kohta huvitatud poolte vahel eri-kokkulepe peab sündima; juhtumisel, kui seda mitte ei sünni, määratakse kummagi poole osavõtmise määr vahekohtu läbi kindlaks.

ARTIKKEL XVIII.

Käesoleva rahulepingu ja selle lisade läbi Eesti kodanikkudele antud õigused käivad ka valla-, maa- ja linna-omavalitsuste, seltskonna-, seisuse-, heategevuse-, kiriku-, vaimulikkude- ja hariduseasutuste, niisama iga liiki juriidiliste isikute kohta.

ARTIKKEL XIX.

Käesoleva lepingu seletamisel loetakse autentilisteks tekstideks nii eesti- kui venekeelne.

ARTIKKEL XX.

Käesolev rahuleping tuleb ratifitseerida. Ratifikatsioon kirjade vahetamine peab sündima võimalikult pea Moskvas.

Rahuleping astub seaduslikku jõusse tema ratifitseerimise silmapilgust.

Igal pool, kus käesolevas lepingus algtähtajana nimetatakse rahulepingu ratifitseerimise silmapilku, mõistetakse selle all aega, mil mõlemad lepinguosalisel toimepandud ratifikatsioonist vastastikku teatavad.

Selle tõendamiseks kirjutasiid mõlema poole volinikud käesolevale rahulepingule oma käega alla ja kinnitasid tema oma pitsereitega.

Algkiri tehtud ning alla kirjutatud kahes eksemplaaris Tartus, veebruarikuu *kuus* päeval aastal üks-
tuhat üheksasada kaksikümmend.

(alla kirjutanud, pitsereid)

ANTS PIIBU KÄSITSI KIRJUTATUD MÄRKMED RAHULEPINGU TAGAKÜLJEL:

Kell 3 1/2. ö. Allakirjutamine sündis 0.45 - 1.-. Sellega lõppes see suur ajalooline akt, mida hr. Poska nimetas üheks suurematest, kui mitte kõige suuremaks, 700 aasta jooksul, kuna see esimene akt oli, kus Eesti rahvas ise astus välja oma saatuse otsustajana, teeb pärast verist sõda rahu, ja saab tunnistuse oma iseseisvuse kohta. Meil, kes meie selle akti tegelased olime, näis ta kaunis harilik, sest kahe kuu jooksul, ja eraldi tänase õhtuse ja eilaste koosolekute jandamistel, oldi nii ära tüdinatud, et nervid enam mingit ärevust ei tundnud. Isegi hulga võõra publikumi ja pildistajate juuresolek.

Muidugi, teatud rahuldustunne on järel jäänud, kui pärast päevatööd kunagi, kus selle päeva tegevus lõpule jõudnud, ja tarvilik tasu kätte saadud. Muidugi ei ole absolut mingit põhjust hõiskamiseks, juubeldamiseks. Järelejäänud ainult tunne, et suur töö veel ees teha, õieti loodud võimalus töötada ja oma töövilja maitsta. Ja ainult sel tingimusel, kui töötate, on võimalik midagi sellest uuest jõudude ja olude vahekorrast välja teha. Kindlustust tunned selles, et kummagi pool on agerinud täiesti vaba vastutuleku teel, ilma sarnase surveta, mis jätaiks halva mulje. Tõesti tahad tunda et rahu defineerimine nagu sissejuhatuses öeldud, küllalt õigustatud, et ta võib saada jäädava rahu aluseks.

2. II. 1920

Kell. 3 1/2 ö. Alluvigatemei nändis 0.45 - 1.-. Illylly klypys see
mur ajalooline aak, mada G. Pora viisate eten muunatist,
kui mitte väij suureman, Tis aate, jooma, kuni vi suurema
aak oli, kus Ette rehas in aakus ralyz oma seakone thodlyes,
kub jarek veitit eide reha, ja raab tunnistus oma pascionus
kotte. Mail, kus meil selle aakli kelykes olime, reis te saamis
kavlitik, sest kake kuni jooma, ja eraldi kenas ohtus, ja ette
kavolentate jaadanvitat, oldi nii ore tradintat, et ne vied
enem mingit areuuffi si puadnud. Jaji kely vore falk kuni
ja pilditajete juures olex.

Muudely, tistud rahaldes tinnas on jarek jaenus, see taa
paleatoid korapi, kus selle jarek tejeorus lojeb, vudnu, ja
kavolix kuni xitte saadud. Muudely, ette ette oled mingit
pohjast koinstomiseas, jaateltamiseas. Jarek jaenus aicunlt
tunnos, et kuni tui vud et teks, viedit lodeid vaimalus taitete
ja omatavoly maitote. Ja aicunlt et tory, mied, kuni taitete, on
vaimelix midely, sellest vuest joudut, ja olut vadekorost
valyateks. Kint kintust jouned selles, et kunnapi pool on
agrenid teiesti vadevatabuleks pal, lms aimes survets, mis jatas
kalm maly. Tresto kahas tunde, et reha kelyneridus, aajo vimejke
tunes veldud, kallelt aiguntud, ja te vied vade jarekare, vaha aluusa
ant. Jant.

2. P. 1866.

Ant. Jant.

